

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lenka Javůrková

Komentovaný překlad:

Orthodoxie und Katholizismus in Jugoslawien 1945-1991. Wiesbaden 2004.

Vybraná kapitola: Historische Einführung (s. 39-54).

A commented translation:

Orthodoxie und Katholizismus in Jugoslawien 1945-1991. Wiesbaden 2004.

Selected part: Historische Einführung (p. 39-54).

Plzeň, 2013

vedoucí práce: Mgr. Věra Kloudová, Ph.D.

Poděkování:

Ráda bych tímto poděkovala Mgr. Věře Kloudové, Ph.D., za cenné rady a připomínky při konzultacích a celkové vedení práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Plzni dne 10. 8. 2013

Lenka Javůrková

Anotace

Předmětem bakalářské práce je překlad německého textu do češtiny doplněný odborným komentářem. Vybrány byly první dvě podkapitoly historického úvodu knihy „*Orthodoxie und Katholizismus in Jugoslawien 1945–1991: ein serbisch-kroatischer Vergleich*“.

Komentář se nejprve zabývá překladatelskou analýzou textu, tedy analýzou vnětextových a vnitrotextových faktorů podle Christiane Nord. Na jejím základě stanovuji metodu překladu a zaměřuji se na různé druhy překladatelských problémů s jejich řešením. Komentář je zakončen typologií překladatelských posunů.

Klíčová slova

pravoslaví, katolictví, Srbsko, Chorvatsko, dějiny, komentovaný překlad, překladatelská analýza, překladatelské problémy, překladatelský posun

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to translate a German non-fiction text into Czech and to provide it with a professional commentary. The translated text consists of the first two sub-chapters of the historic introduction to the publication „*Orthodoxie und Katholizismus in Jugoslawien 1945–1991: ein serbisch-kroatischer Vergleich*“.

The first part of the commentary includes a translation analysis of the original text according to Christiane Nord which means an analysis of intratextual and extratextual factors. Based on the analysis the translation method is deduced. In the next chapter, different kinds of translation problems are presented along with their solutions. The commentary is concluded by a typology of translation shifts.

Key words

orthodox religion, catholic religion, Serbia, Croatia, history, commented translation, translation analysis, translation problems, translation shift

Seznam zkratk

O – originál

P – překlad

ř. – řádek

Obsah	
1 Úvod	9
2 Text překladu	10
3 Překladatelská analýza (analýza výchozího textu)	25
3.1 Vnětextové faktory	25
3.1.1 Vysílatel	25
3.1.2 Záměr vysílatele	25
3.1.3 Příjemce (adresát)	26
3.1.4. Médium	26
3.1.5. Pragmatika místa a času	26
3.1.6 Příležitost	26
3.1.7 Funkce textu a styl	27
3.2 Vnitrotextové faktory	27
3.2.1 Téma	27
3.2.2 Obsah	27
3.2.3 Presupozice	28
3.2.4 Kompozice – výstavba a členění textu	28
3.2.5 Neverbální prvky	29
3.2.6 Lexikum	29
3.2.7 Morfologie a syntax	30
3.2.8 Suprasegmentální jevy	33
4 Metoda překladu	35
4.1 Překladatelské postupy	35
5 Typologie překladatelských problémů	37
5.1 Lexikální rovina	37
5.1.1 Citace a bibliografické údaje	37
5.1.2 Názvy a vlastní jména	37
5.1.3 Termíny	38
5.1.4 Zkratky	38

5.1.4 Internacionalismy a cizí slova	38
5.1.5 Kompozita	39
5.1.5.1 Kompozita substantivní	39
5.1.5.2 Kompozita adjektivní	40
5.1.6 Idiomy	40
5.2 Morfologická rovina	40
5.2.1 Změna čísla	40
5.2.2 Skloňování vlastních jmen	41
5.3 Morfosyntaktická rovina	41
5.3.1 Pasivum	41
5.3.2 Aktuální členění větné	43
5.3.3 Překlad přívlastků	44
5.3.3.1 Překlad složených anteponovaných přívlastků	44
5.3.3.2 Přesun postponovaného přívlastku do antepozice	45
5.3.3.3 Překlad přívlastku neshodného přívlastkem shodným	45
5.3.4 Rozklad souvětí na kratší celky	45
5.3.5 Spojování vět do souvětí	46
5.3.6 Rozvolnění a zjednodušení nominálních konstrukcí	46
5.3.7 Interpunkce	47
5.3.8 Suprasegmentální jevy	49
5.4 Stylistická rovina	50
6 Typologie překladatelských posunů	52
6.1 Překladatelské posuny podle Popoviče	52
6.2 Překladatelské posuny podle Levého – intelektualizace	53
7 Závěr	55
8 Poznámky	56

9 Bibliografie	58
9.1 Primární literatura	58
9.2 Sekundární literatura	58
9.2.1 Sekundární literatura translatická a lingvistická	58
9.2.2 Sekundární literatura tematicky odborná	58
9.2.2.1 Internetové zdroje rešerší	59
9.3 Slovníky a jazykové příručky	59
9.3.1 Internetové slovníky a jazykové příručky	59
10 Přílohy	59

1 Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se snažila propojit oba obory, Němčinu pro mezikulturní komunikaci a Jihovýchodoevropská studia. Proto jsem se rozhodla přeložit německy psaný text, který se zabývá dějinami Balkánu. Zvolila jsem si dizertační práci německého slavisty Prof. Dr. Klause Buchenaua „Orthodoxie und Katholizismus in Jugoslawien 1945–1991: ein serbisch-kroatischer Vergleich“, jež se zaměřuje na srovnání srbského pravoslaví a chorvatského katolicismu v Jugoslávii v letech 1945–1991. Vzhledem k plánovanému rozsahu bakalářské práce jsem si z této publikace vybrala ucelený úsek prvních dvou podkapitol historického úvodu, který předestírá situaci před rokem 1945. Obě podkapitoly jsem přeložila včetně poměrně rozsáhlého poznámkového aparátu, který následuje za vlastním textem.

Cílem bakalářské práce je vytvořit funkční překlad a doplnit ho odborným komentářem. V něm nejprve analyzuji výchozí text a následně rozebírám vlastní překlad. V něm se věnuji popisu překladatelských metod, typologii překladatelských problémů a posunů, které doplňuji příklady a zvolenými řešeními.

Při překladu využívám různé slovníky a jazykové příručky, především německý výkladový slovník Duden, Internetovou jazykovou příručku či Akademický slovník cizích slov. Další neocenitelné pomůcky představují Český národní korpus (projekt InterCorp) a vyhledávač Google, a to jak česká, tak německá mutace.

Při psaní komentáře vycházím z odborných publikací zabývajících se teorií překladu (*Umění překladu* od Jiřího Levého, *Překlad a překládání* od Dagmar Knittlové a kolektivu) a stylistikou (*Současná stylistika*, *Štylistika*). Analýza výchozího textu se opírá o model německé translatožky Christiane Nord, jež autorka představila v publikaci *Textanalyse und Übersetzen* (1995).

2 Text překlada

1 1 Historický úvod

2 1.1 Náboženství a národ

3 Peter F. Sugar roku 1989 poukázal na pozoruhodný paradox: „Nacionalismus je tou tradicí či
4 ideologií, jež způsobila největší obtíže nové internacionalistické víře, kterou se komunisté snažili
5 zavést ve východní Evropě. Bylo by logické očekávat, že se různé pravoslavné církve postaví do čela
6 odporu jednotlivých národů proti komunismu, a že římskokatolická církev a různé protestantské církve
7 budou hrát méně významnou roli.“ [přeložila L.J.] K tomu však nedošlo; pravoslavné církve podle
8 Sugara nedokázaly využít symbolickou a institucionální výhodu své autokefální struktury, neboť se
9 kvůli svému tradičně těsnému spojení se státem a podřízenosti státu nikdy nenaučily přežít mimo
10 politický establishment. Přesně tuto schopnost po nich ale vyžadovalo nové komunistické uspořádání,
11 které v první řadě spočívalo v radikálním oddělení církve a státu. Katolictví bylo v tomto případě
12 vybaveno lépe, protože západní církve se po zániku západořímské říše dokázala vymanit z poručnictví
13 státu a naučila se fungovat i přes státní hranice a omezení. Proto právě katolická církev dokázala
14 zmobilizovat nejsilnější národní hnutí v socialistických zemích. Jako ukázkový příklad Sugar uvádí
15 Polsko.¹⁾

16 Naším cílem je především ilustrovat Sugarovu tezi na příkladu srbského pravoslaví a chorvatského
17 katolicismu, a rovněž ji vůbec ověřit. Ukážeme si raný a značný politický význam srbské pravoslavné
18 církve pro zrod srbského státu a srbského národa, ale také její strukturální slabiny a politickou
19 manipulovatelnost. V případě katolické církve bude dokumentována především markantní
20 nejednotnost v otázce národní politiky, která byla postupně překonávána až ve 30. letech 20. století
21 a kterou později jugoslávští komunisté využijí pro pokusy o štěpení.

22 Na rozdíl od západní Evropy, kde se formování státu a vytvoření národa více či méně odehrávalo
23 paralelně²⁾, neprobíhaly oba procesy ve východní, středovýchodní a jihovýchodní Evropě shodně.
24 Obecně vzato zde národy vznikaly v rámci multikonfesních a mnohonárodnostních impérií:
25 habsburské monarchie, ruské a osmanské říše. Co se týče role církví, mezi vznikajícími národy se
26 velmi zjednodušeně³⁾ řečeno vyskytovaly tři typy:

- 27 1) vznikající národy, které byly konfesně heterogenní a stavěly svou soudržnost na jazyku a
28 jiných attributech, nikoli na náboženství;
- 29 2) národy, jejichž náboženství se krylo se státním náboženstvím příslušného impéria, a proto
30 mohlo jen omezeně přispět k národnímu vymezení a homogenizaci;
- 31 3) národy, u nichž se snaha o vnější vymezení a vnitřní homogenizaci opírala o neimperální
32 náboženské společenství, pocíťované jako znevýhodněné.

33 Srbské i chorvatské národní hnutí 19. století se podobala v tom, že obě oscillovala mezi různými
34 koncepcemi – chorvatské mezi jazykově zaměřeným ilyrismem, ideologií státního práva a
35 „katolickým chorvatstvím“, srbské mezi jazykovým nacionalismem Vuka Karadžiće a „pravoslavným
36 srbstvím“. Ve vztahu ke konkrétní roli náboženství v raném stádiu nacionalismu ale patří k různým
37 typům – Chorvaté k druhému, Srbové ke třetímu typu. Srbové se vyvíjeli jak v katolické habsburské
38 monarchii, tak (omezeně⁴⁾) v osmanské říši jako „konfesní národnost“⁵⁾. Oproti tomu katolické
39 chorvatství v katolickém habsburském státě nedisponovalo žádnou vlastní organizační strukturou,
40 která mohla sloužit (proto)národní integraci. Výjimkou byl františkánský řád, který skutečně sloužil
41 jako centrum utváření národní identity v Bosně a Hercegovině, kde dominoval islám a pravoslaví.

42 Jak v srbském, tak v chorvatském národním obrození hrálo ústřední roli odvolávání ke středověkým
43 královstvím. Srbové konstruovali návaznost mezi aktuálními národními snahami a pravoslavným
44 královstvím pod vládou dynastie Nemanjićů, které vzkvétalo na počátku 13. století a v polovině
45 14. století, ještě před dobytím Osmany, se rozpadlo na území znesvářených šlechtických rodů.
46 Chorvatští obrozenci se odvolávali na katolické království pod vládou dynastie Trpimirovců, které po
47 krátkém rozkvětu na konci 11. století přišlo o svou samostatnost, a protože nemělo následníka trůnu,
48 vstoupilo do personální unie s Uhrami.

49 Důležitější než konfesní charakter těchto státních útvarů je však pro národně-náboženské imaginárium
50 konstelace v následujícím období bez vlastního státu. Zatímco srbská území se v 15. století kompletně
51 dostala pod osmanskou vládu a zůstala tam do 19. století, nebyly chorvatské země nikdy plně
52 integrovány do osmanské říše. Biskupství Split, Šibenik, Zadar, Senj a Záhřeb sice ztratila území
53 ve prospěch sultána, sama ale zůstala mimo oblast jeho nadvlády. Pevnou součástí osmanské říše byli
54 jen katolíci v Bosně a Hercegovině, zatímco východní hranice dnešního Chorvatska už byla zajištěna
55 na přelomu 17. a 18. století a zároveň tvořila východní hranici katolické habsburské říše. Zde většinou
56 nepřicházelo v úvahu, aby se struktury katolické církve, především vyšší klérus těsně spjatý s říšskými
57 špičkami, staly středisky krystalizace národa. Totéž platilo pro pobřežní oblasti, kde se všechna
58 biskupství během osmanského dobývání dostala pod benátskou nadvládu a tím do rukou italských
59 biskupů. Ti často žili v Itálii, spravování církevních záležitostí přenechali svým vikářům a měli zájem
60 především na vymáhání poplatků.⁶⁾

61 Situace u Srbů byla oproti tomu jiná. Na počátku středověkého srbského státu stál otec a dva synové –
62 velkožupan Štěpán Nemanja spojuje Rašku a Zetu (pozdější Černou Horu) do větší územní jednotky,
63 jeho starší syn Štěpán Nemanjić je roku 1217 korunován prvním srbským králem. Nemanjův mladší
64 syn Rastko, který se předtím na hoře Athos stal mnichem Sávou, pak roku 1219 u patriarchy v Nikaji
65 vymůže zřízení vlastního pravoslavného arcibiskupství pro Srbsko. Až nezávislost církve dokoná
66 nezávislost království – zatímco první srbský král přijal korunu ještě od papežského legáta, jeho
67 nástupci už jsou korunováni „vlastním“ arcibiskupem v Žiři. A přestože byli Slované od dob, kdy se
68 usadili v prostoru dnešního Srbska, pod vlivem Byzance, o pevném zakotvení východního křesťanství

69 lze hovořit až po dosažení církevní nezávislosti.⁷⁾

70 V následujících stoletích až po osmanské dobytí kopírovali nemanjićovští panovníci byzantský model
71 vztahů mezi církví a státem. Králové vystupovali jako ochránci a donátoři církve, ale rovněž se
72 vměšovali do církevních záležitostí a pravoslavnou státní církev politicky využívali. S expanzí Srbska
73 dále na jih do Makedonie se zvětšilo i kanonické teritorium církve; nárůst prestiže panovnického rodu
74 se projevil přímo i v církevní oblasti. Když se Štěpánu Dušanovi (1331–1355) podařilo po prudké
75 expanzi těsně před Peloponés ovládnout byzantské císařství a roku 1346 se prohlásil „císařem Srbů a
76 Řeků“, povýšil arcibiskupství Žiča na patriarchát se sídlem v Peći. Prvním držitelem úřadu ustanovil
77 svého sekretáře Joanikijeho; obdobně jako sám Dušan směl Joanikije užívat titul „patriarcha Srbů a
78 Řeků“. Dušan mohl nyní přijmout císařskou korunu z rukou vlastního patriarchy, jak bylo v Byzanci
79 zvykem. Zároveň se nedotkl stávajících církevních struktur v oblastech své expanze. Loajální biskupy
80 ponechal v úřadu, zachováno zůstalo i autokefální arcibiskupství Ochrid. Tak se skutečná jurisdikce
81 pećského patriarchy omezila na samotné Srbsko.⁸⁾

82 Po osmanském dobytí byl sice pećský patriarchát roku 1459 zrušen a srbská církev podřízena řeckému
83 arcibiskupství Ochrid a tím nepřímo ekumenickému patriarchovi v Konstantinopoli, ale na rozdíl od
84 fanariotského období 18. století nedošlo v této době k masivní grecizaci.⁹⁾ V rámci osmanského
85 systému millétů pravoslavná církev od počátku převzala kvazistátní funkce v samosprávě
86 pravoslavných poddaných – církev spravovala sňatky, rozvody, dědické a daňové záležitosti i
87 občanskoprávní spory mezi pravoslavnými poddanými sultána. Katolické církvi vlada v Istanbulu
88 důvěřovala podstatně méně. Katolíci byli přiřazeni k pravoslavnému millétu, aby tak bylo zamezeno
89 jakémukoli vlivu nepřátelského a nekontrolovatelného římského papeže. Bosenským františkánům,
90 odděleným od autority svého diecézního biskupa ve slavonském Djakovu a těžce zasaženým
91 osmanským dobytím roku 1463, se však podařilo vynutit si na sultánovi ještě v témže roce listinu,
92 která jim, jejich klášterům a kostelům zaručovala bezpečí. Neexistovala ale efektivní ochrana před
93 neustálou nedůvěrou úřadů a pokusy pravoslavné církve podřídit bosenské katolíky své duchovní-
94 politické i materiální jurisdikci.¹⁰⁾

95 Opětovným zřízením pećského patriarchátu (1557), které bylo provedeno velkovezírem srbského
96 původu Mehmedem Sokolovićem, získala středověká srbská říše církevního pokračovatele. Toto
97 privilegium mělo mimo jiné zajišťovat loajalitu Srbů ve sporech s katolickými sousedy na západě.
98 Osmané rozšířili oblast jurisdikce tohoto „nového“ patriarchátu až po západní hranici říše, takže
99 patriarchát vedle svých dřívějších eparchií v Srbsku, Kosovu, Černé Hoře a Makedonii získal nová
100 území v Bosně a Hercegovině, Chorvatsku, Dalmácii, Slavonii, Sremu a Uhrách.¹¹⁾

101 V chorvatské historiografii je proto srbská pravoslavná církev s oblibou líčena jako prospěcháčka a
102 kolaborantka osmanské říše, která využívala upřednostňování ze strany státu k proselytismu, získávání
103 nových věřících mezi katolíky.¹²⁾ Srbští historici to popírají; Vasa Čubrilović spokojeně hovoří o tom,

104 že pečský patriarchát privilegiem z roku 1557 „obdržel i své vlastní území“. ¹³⁾ Pečští patriarchové se
105 chopili svých občanskoprávních funkcí tak, že sáhli po odpovídajících zákonících ze srbského
106 středověku. Nadto byli patriarchové rovněž oprávněni vybírat poplatky i od bosenskohercegovských
107 katolíků, kteří náleželi k oblasti jejich jurisdikce. ¹⁴⁾

108 I když byli pečští patriarchové pevnou součástí osmanského mocenského aparátu, v žádném případě
109 neprojevovali sultánovi neomezenou loajalitu. Od konce 16. století neustále taktizovali mezi
110 Konstantinopolí, Vídní, Římem a Moskvou. Proto byli někteří z nich sesazeni a popraveni za
111 velezradu. Podobný osud by čekal i patriarchu Arsenijeho III. Crnojeviće, který během rakouské
112 ofenzívy po třetím obléhání Vídně r. 1683 kolaboroval s Habsburky. Aby unikl osmanskému trestu,
113 roku 1690 spolu s velkým počtem srbských rodin ¹⁵⁾ odešel s habsburskými oddíly na sever, což
114 vstoupilo do dějin jako „velké stěhování“ (*Velika seoba*) Srbů do jižních Uher. V důsledku toho se
115 pečský patriarchát postupně opět dostal pod řecký vliv, ztratil na významu a nakonec byl roku 1766
116 zrušen ekumenickým patriarchátem. Do období národních hnutí proto pravoslavná církev vstoupila
117 rozpolcená: na jedné straně řecko-fanariotská hierarchie, která se chápala jako součást osmanského
118 establishmentu, na straně druhé nižší slovanské duchovenstvo, jež zaujalo významnou roli v hnutí
119 za národní osvobození. ¹⁶⁾ Jak bude ukázáno na straně 95n., tato konstelace se po roce 1945 stane
120 součástí politického imaginária prorežimní jednoty kněží.

121 Se zánikem pečského patriarchátu však ještě nezanikla kvazistátní funkce pravoslavné církve.
122 V 18. a 19. století církev převzala funkci etnarchy u přeběhlých pravoslavných věřících v habsburské
123 říši. Metropole Karlovice se díky privilegii císaře Leopolda I. stala nositelkou pravoslavných
124 autonomních práv v jižních Uhrách a ve Vojenské hranici, kde monarchie usazovala přeběhlíky jako
125 svobodné rolníky s povinností bránit hranici. ¹⁷⁾ Toto národnostně heterogenní obyvatelstvo, které se
126 vedle Slovanů skládalo také z pravoslavných Vlachů, se etnicky homogenizovalo a srbizovalo až
127 společným působením národněpoliticky činných laiků a církve. Vedle svých autonomních struktur
128 poskytla církev národnímu hnutí rozhodující námět v podobě tradovaných kultů svatého Sávy,
129 svatořečených panovníků z rodu Nemanjićů a kosovského mýtu. Tím se zároveň stal nevyhnutelným
130 konflikt srbského pravoslaví s chorvatskou ideologií státního práva (*pravaštvo*) 19. století, která
131 uznávala, že na chorvatském území žije pravoslavné obyvatelstvo, ale nikoli Srbové. ¹⁸⁾

132 Funkce pravoslavné církve jako náhrady státu nebyla nikde tak rozvinutá jako v Černé Hoře, kde se
133 osmanská moc dokázala prosadit jen formálně. Když roku 1516 vymřel vládnoucí rod Crnojevićů,
134 vzniká v Černé Hoře politický systém často označovaný jako teokracie, v jehož čele stojí biskup
135 zvolený hlavami kmenů. Roku 1696 je volební princip zrušen a úřad knížete-biskupa přechází na rod
136 Njegošů. Teokratická fáze končí až roku 1852, kdy se Černá Hora stává dědičným knížectvím bez
137 biskupské hodnosti.

138 V případě chorvatského katolicismu žádné srovnatelné struktury neexistovaly. I když král Zvonimír

139 roku 1075 obdržel od papeže Řehoře VII. královský titul, nemůže být katolická církev bez váhání
140 označena za oporu tohoto státního útvaru. Zatímco politická moc byla ve slovanských rukou, církevní
141 moc drželi především románští biskupové Dalmácie, kteří s podporou papeže získali roku 928
142 „biskupství Chorvatů“, Nin. Biskupství Záhřeb bylo založeno roku 1093 resp. 1095 už v kontextu
143 personální unie s Uhrami, s cílem pevněji připoutat chorvatské země k severnímu sousedovi. Uherští
144 králové si vyhradili právo jmenovat záhřebského biskupa; tato výsada později přešla na habsburskou
145 dynastii, která jí požívala až do roku 1918.¹⁹⁾ Biskupství přesto dokázalo hrát významnou roli
146 ve veřejném životě feudálního Chorvatska²⁰⁾ a mezi lety 1787 a 1837 mělo v čele ústřední postavu
147 chorvatského národního obrození, Maksimilijana Vrhovce. Až roku 1852 se Záhřeb stal
148 arcibiskupstvím a sídlem metropolity.

149 Od začátku byly slovanský jazyk a kultura území pěstovány a obohacovány nižším klérem, v žádném
150 případě však nebyly podporovány Římem. Příznačný je zde osud hlaholice (srb./chorv. *glagoljica*),
151 která byla roku 863 vyvinuta učenci Cyrilem a Metodějem pro misi východní církve na Moravě.
152 Protože Metodějovi žáci působili též v Chorvatsku, rozšířila se tam hlaholice více než v jiných
153 slovanských oblastech, i pravoslavných. Pro národní hnutí v 19. století se nabízela jako symbol
154 vymezení vůči latinskému Západu i pravoslavnému Východu také proto, že byla na pravoslavném
155 území v průběhu 11. a 12. století nahrazena cyrilicí a přežívala jen v některých katolických oblastech.
156 Za tento národní symbol se ovšem dalo stěžít vděčit Římu, neboť papežové se nejprve pokoušeli
157 hlaholici zakázat, aby se roku 1248 resp. 1252 spokojili s jejím omezením na biskupství Senj a ostrov
158 Krk.²¹⁾

159 Jen v Bosně a Hercegovině, až do roku 1878 ovládané Osmany, panovaly příhodnější podmínky pro
160 vytvoření chorvatsko-katolické konfesní národnosti. Zde bylo katolictví menšinovým náboženstvím
161 v islámském zřízení. I když se pravoslavná církev, do konce 18. století privilegovaná, pokoušela
162 katolíky inkorporovat²²⁾, měli vlastní církevní organizaci řízenou františkány. Přesto však nelze
163 hovořit o rozhodující roli tohoto kléru, nemajetného a blízkého lidu, při kroatizaci katolictví. Protože
164 Bosna a Hercegovina sociálně a kulturně tíhla k Civilnímu Chorvatsku, Slavonii a dalmatskému
165 pobřeží, zůstala periferií, jež sama čekala na národní impulsy zvenčí. Po zavedení habsburské správy
166 se mezi františkány navíc rozšířily obavy před katolickou univerzální církví, která chtěla prolomit
167 monopol řádu v oblasti a zavést řádnou hierarchii. Tento moment rychle vedl k odcizení františkánů
168 od Říma i od katolické elity habsburské říše. V Bosně to navíc přispělo k prosrbským tendencím,
169 o něž srbský ministr vnitra Ilija Garašanin usiloval už v polovině 19. století. V západní Hercegovině,
170 kde chorvatský nacionalismus zapustil hlubší kořeny, byli františkáni mnohem loajálnější k Rakousku
171 a neprojevovali téměř žádné sympatie k Srbsku. Konflikt mezi světským a řádovým duchovenstvem
172 zde nebyl posilován rozporem mezi Srby a Chorvaty, ale zůstal sporem uvnitř církve, i když
173 bouřlivým.²³⁾

174 Až v druhé polovině 19. století reagovala katolická hierarchie na národní neklid mezi katolickými

175 Slovanů a pokoušela se zmírnit svůj národní deficit. Roku 1880 prohlásil papež Lev XIII. slovanské
176 apoštoly Cyrila a Metoděje za svaté a v encyklice *Grande Munus* několikrát zdůraznil těsné spojení
177 mezi Slovanů a Svatým stolcem. Místní kultury slovanských apoštolů tím dostaly silný impuls seshora.
178 V jihoslovanském prostoru přišli Josip Juraj Strossmayer²⁴⁾ a Franjo Rački²⁵⁾ s „cyrilometodějskou
179 myšlenkou“, která prohlašovala soluňské bratry za spojující prvek mezi katolickými a pravoslavnými
180 Slovanů. Argumentovali tím, že Cyril a Metoděj byli sice Řekové, ale působili ještě před církevním
181 schizmatem r. 1054. Kromě toho se chorvatští cyrilometodějci odvolávali na kontakty slovanských
182 apoštolů s papežem, jenž hájil jejich misii ve velkomoravské říši proti útokům německého
183 duchovenstva.²⁶⁾ Cyrilometodějská myšlenka se tedy značně vymezuje vůči dříve dominantní
184 ideologii „ochranného valu“, která vznikla během osmanské expanze v 15. a 16. století a viděla
185 Chorvatsko a Slavonii jako „předsunutou hlídku“, „vnější hradbu“ či „ochranný val“ křesťanské
186 civilizace proti islámu.²⁷⁾

187 Při vší otevřenosti k pravoslavnému dědictví ovšem cyrilometodějská myšlenka 19. století zůstala
188 v širším rámci katolických představ o unii. „Odloučeným bratrům“ sice přiznávala pravou víru, ale
189 v žádném případě pravou církev, která mohla být pouze v jednotě s papežem. Na druhé straně byl
190 Strossmayer v konfliktu s římským centralismem, jenž byl opět manifestován prohlášením
191 o neomylnosti papeže z roku 1870. Strossmayer předpokládal, že by se jednota s východními církvemi
192 mohla podařit jen tehdy, kdyby i Řím opět více zdůrazňoval *kolegialitu biskupů* oproti *primátu*
193 *papeže*. S tím se ovšem v římské církvi nemohl prosadit – na 1. vatikánském koncilu patřil
194 k menšinové frakci, která se bránila dogmatizaci papežovy neomylnosti.

195 Římské centralizační tendence patrně přispěly k neúspěchu cyrilometodějské myšlenky, neboť teprve
196 v roce 1881, kdy Strossmayer vzdal svůj odpor proti dogmatu o neomylnosti, se objevila rozhořčená
197 reakce srbského pravoslaví na myšlenky Strossmayera a Račkého.²⁸⁾ Ještě v témže roce napsal
198 pravoslavný biskup Dalmácie Nikodim Milaš, že celá cyrilometodějská myšlenka není ničím jiným
199 než nástrojem Vatikánu, jak získat zpět moc nad pravoslavnými věřícími. K jihoslovanskému
200 sjednocení stroze poznamenal, že Slovan by mimo pravoslavnou církev nikdy nenašel podporu pro
201 svou národnost.²⁹⁾ Ještě před vytvořením společného jugoslávského státu se tak rýsovala možnost, že
202 cyrilometodějská myšlenka mohla ztroskotat na konfesně poznamenaných obrazech historie, které
203 byly ve vzájemném rozporu.

204 Pravoslaví bylo oproti tomu národně sebevědomé, odkazovalo na svou státoprvnou roli ve středověku
205 a své působení v osmanské říši, kdy zachovávalo srbskou identitu. Spojení církví bylo s oblibou
206 napadáno dvojí argumentací: na jedné straně jako strategie odnárodnění, na druhé straně jako
207 teologická hereze. Na Strossmayerův názor, že mezi pravoslavím a katolictvím nejsou žádné
208 dogmatické rozdíly, odpověděl Nikodim Milaš postoji východní církve k *filioque*, nekvašeným
209 chlebům (azymám), očištění, eucharistickým tradicím, neposkvřněnému početí a samozřejmě
210 k papežskému primátu.³⁰⁾ Tyto staré postoje z velké části vycházely z doby před církevním

211 schizmatem r. 1054. Odmítnutí cyrilometodějské iniciativy bylo vyostřeno obavou z katolických
212 pokusů o unii. Ty ovšem v případě Srbů nebyly příliš úspěšné, protože patriarcha Arsenije III. po
213 svém odchodu na habsburské území získal zpět do pravoslavné církve většinu obcí, které mezitím
214 přešly k uniatství.³¹⁾ Přesto však nemohl znovu nastat klid, neboť se katolická církev explicitně
215 nedistancovala od cíle unie, tedy začlenění pravoslavných věřících do katolické církve. Mnozí
216 chorvatští duchovní skutečně považovali navrácení „odloučených bratří“ do římské církve za důležitý
217 úkol.³²⁾ Opírali se přitom o rozšířenou ideologii „předsunuté hlídky“ a představu, jak chorvatský
218 katolicismus „čelil nepříteli“.

219 1.2 Kněžství a společenská prestiž

220 Protějšek národního deficitu chorvatského katolicismu představuje intelektuální deficit srbského
221 pravoslaví. Stejně jako v celém balkánském pravoslaví sice osmanská nadvláda vytvořila předpoklady
222 pro uchování církevních struktur a předávání kolektivní vzpomínky na předosmanské poměry, ale
223 kulturní rozkvět, který pravoslaví zažilo v nemanjićovském státě a o němž dodnes svědčí četné
224 kláštery, byl u konce. Poté, co byla stará šlechtická elita vyhnána, zlikvidována resp. konvertovala
225 k islámu, zůstala sociálně do značné míry nivelizovaná rolnická *rája*, jež sice v rámci osmanského
226 systému měla právo na existenci, ale jen velmi málo šancí k vzestupu. Společenský úspěch byl
227 zpravidla vázán na konverzi k islámu, takže se nové elity pravoslaví ztratily.

228 V osmanské říši všeobecně obvyklá praxe kupování úřadů platila i pro pravoslavnou církev. Většina
229 patriarchů a biskupů si musela našetřit na kupní cenu za svou pozici, proto jakmile byli v úřadu,
230 materiální zájmy často vytlačily ty duchovní. Pravoslavné školství degenerovalo a nižší klérus se sotva
231 lišil od negramotných rolnických mas. V srbské nacionalistické historiografii je vše špatné připisováno
232 výhradně řecko-fanariotským biskupům³³⁾; ve skutečnosti nebyl rozdíl mezi nimi a srbskými
233 církevními hodnostáři zdaleka tak jednoznačný. Slovanští patriarchové a pečští biskupové jistě více
234 naslouchali starostem lidu než řečtí hierarchové, kteří často dostatečně nerozuměli jazyku lidu. Ale i ti
235 první museli Portě platit za své jmenování a byli proto nuceni vybírat poplatky od kněží a
236 obyvatelstva³⁴⁾. Za církevní vzdělávání nebo obecné pozvednutí náboženské kultury se nezasazovali
237 o mnoho více než fanarioti.³⁵⁾

238 Pro utváření protonárodního vědomí měla nevzdělanost protichůdné důsledky. Na jedné straně byla
239 společenská prestiž kněží tak nízká, že lidé na vesnického duchovního často nedali; jeho role šířitele
240 osvěty byla tedy omezená. Na druhé straně stál sakralizaci národa v cestě menší odpor oficiálního
241 náboženství než v katolických oblastech, kde Řím tlačil na vymýcení lidověnáboženských představ³⁶⁾
242 a zvyků a františkáni přes všechna specifika svého vývoje nikdy neztratili kontakt s katolickou
243 univerzální církví.³⁷⁾ Tak byl Miloš Obilić, mstitel a bájný vrah sultána Murada v bitvě na Kosově
244 poli, nejen uctíván lidem a kněžími jako svatý, ale za svatého „mimo předepsanou a obvyklou cestu“
245 ho označovali i athonští mniši.³⁸⁾ Vladimir Ćorović chválí, že srbské kněží za osmanských časů

246 ukázali, že srbská pravoslavná církev není samoučelná, ale „organická část velké, úctyhodné a
247 v každém případě idealizované minulosti, která musí být znovu oživena (...). Mnich a guslar³⁹⁾ šli bok
248 po boku a oba jsou nejdůležitějšími faktory duchovního života srbského lidu v době poroby.“⁴⁰⁾
249 Toto dědictví církvi bezpochyby usnadnilo přenesení srbského boje za osvobození i tam, kde
250 nasazoval eticky sporné prostředky. Proto „srbská pravoslavná církev a většina jejích věřících neviděla
251 v atentátu (Gavrila Principa na rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este) zradu, ale
252 hrdinský čin v boji za osvobození z cizího jha a za naplnění tisíciletého snu o národní jednotě.“⁴¹⁾
253 Do tohoto obrazu spadají především oblasti, které byly přímo (Srbsko, Bosna a Hercegovina) či
254 zprostředkovaně (Černá Hora) ovládány Osmany. Na habsburském území jsou oproti tomu poměry
255 diferencovanější; především ve Vojvodině, kde vzniká srbské měšťanstvo, se i pravoslavní vyvíjí
256 směrem oficiálního náboženství. Vzniká propracované církevní školství a s podporou ruské
257 pravoslavné církve se dohání vývoj „promeškaný“ pod osmanskou nadvládou – baroko v církevní
258 architektuře, zpěvu atd., scholastikou ovlivněná školní teologie, konfesionalizace. Zde je částečně
259 překlenuta kulturní propast mezi pravoslavním a Západem, jež později přispěje k potížím v ekumeně.
260 Přitom ovšem nesmí být přehlédnuto, že kulturní snahy metropole Karlovice měly sloužit k odvrácení
261 katolických pokusů o unii, neměly tedy žádný prozápadní motiv.⁴²⁾

262 I chorvatský katolicismus stojí po staletí až do současnosti na lidověnáboženských základech; dokonce
263 i v socialistickém období pocházeli kněží především z vesnického prostředí chudších oblastí.⁴³⁾ Jejich
264 vzdělávání bylo ovšem relativně organizované, a tak bylo kněžské povolání chápáno jako možnost
265 vzestupu. Přes všechna omezení katoličtí kněží vždy patřili k vesnické elitě, na rozdíl od svých
266 pravoslavných kolegů, kteří se jako společenský segment méně lišili od svého okolí. Z katolických
267 seminářů si kandidáti zpravidla odnášeli úkol potírat „pověřivé“ a nekatolické praktiky.⁴⁴⁾

268 Zvláštní případ zde opět představuje situace v Bosně a Hercegovině. Na bosenské a hercegovské
269 františkány, kteří až do habsburské okupace nepodléhali žádné přísné centralistické kontrole a nebyli
270 v zemi organizovaně vzdělávání, vytvářeli vatikánští inspektoři tlak, aby eliminovali pohanské,
271 „bogomilské“ či pravoslavné zvyky.⁴⁵⁾ Na jedné straně to vedlo k tomu, že katolíci ve srovnání
272 s ostatními náboženskými skupinami v regionu disponovali nejmodernějším klérem, z něhož
273 vycházely významné kulturní impulsy. Z univerzálně katolického pohledu však nebylo zakotvení
274 františkánů vždy úspěšné, také proto, že řád často reagoval odmítavě na výtky zvenčí a odvolával se
275 na svou oporu v lidu. Ve výsledku zde vznikl náboženskociologický typus, který se sice lišil od
276 srbského pravoslavní pod osmanskou nadvládou, ale vcelku dával prostor integraci lidových hrdinských
277 mýtů.⁴⁶⁾

278 Značně odlišný obraz vznikne, když budeme pozorovat vztah srbských a chorvatských *elit*
279 19. a 20. století ve vztahu k náboženství. Zatímco v lidových představách srbský národ byl a zůstával
280 úzce propojen s pravoslavním a pravoslavními kultury sv. Sávy a kosovské bitvy, u vzdělaných Srbů
281 v habsburské říši se už na konci 18. století postupně prosazovalo sekularistický pohled na svět, v němž

282 sice byla ctěna historická role pravoslaví při „zachování“ srbského lidu, byla mu ale odpírána politicky
283 vedoucí role v současnosti. Dominantní, až do 20. století působící národní program Vuka Karadžiče
284 definoval srbsství jazykem, nikoli náboženstvím. Podle něj byli Srby všichni mluvčí štokavského
285 dialektu – tedy i Černohorci, bosensští a sandžačtí muslimové a velká část Chorvatů. ⁴⁷⁾

286 Sekularistické tendence mohou být jednak vykládány v kontextu všeobecného nepřátelství raného
287 nacionalismu k církvi. V srbském případě se reakce vyostřila, protože se nová, měšťanská elita
288 vzepřela etnarchickému nároku pravoslavné církve na výhradní zastoupení. Nakonec je třeba ještě
289 zmínit prestiž západoevropského sekulárního vzdělání, proti němuž neměla pravoslavná církev, jež
290 pod osmanskou nadvládou intelektuálně strádala, takřka co namítnout. Na rozdíl od katolické církve,
291 která byla od reformace zvyklá formulovat flexibilní odpovědi na zpochybnění svého ideologického
292 monopolu, zastihl pravoslavnou církev sekularismus mnohem nečekaněji. Skutečnost, že osvícenství a
293 měšťanská společnost přišly z „kacířského“ Západu, vedla částečně k paušální negaci a odmítání
294 těchto proudů, aniž by však církev vyvinula „politické pravoslaví“ s alternativním návrhem
295 společnosti, jak tomu bylo v případě politického katolicismu. Tento deficit pravoslavná
296 církev dožene až v meziválečném období, jak bude ukázáno v následující kapitole.

297 Když pravoslavná církev v 19. století naplnila svou zástupnou funkci a opět vznikl srbský stát, vrhli se
298 političtí představitelé na znovunastolení státního primátu, což odpovídalo byzantským tradicím i
299 moderním tendencím. Příkladem toho je konflikt mezi knížetem Milanem Obrenovićem a
300 bělehradským metropolitou Mihailem, který se postavil proti prorakouskému kursu vlády. Obrenović
301 nechal Mihaila bez okolků odstranit z jeho postu a nový zákon od této chvíle umožňoval státu obsadit
302 synodu „svými“ laiky a tím přehlasovat biskupy. Tak se církev – téměř tak radikálně jako
303 v petrovském Rusku – proměnila ve státní agenturu, která nesměla měnit svou strukturu bez souhlasu
304 politického vedení. ⁴⁸⁾ S kontrolou se ovšem pojila privilegia. V srbské ústavě z roku 1903 bylo
305 pravoslaví uznáno oficiálním státním náboženstvím a všechny národní i státní svátky se slavily
306 církevními rituály. Pravoslavní biskupové, katechetové a vojenští kaplanové byli placeni ze státního
307 rozpočtu. ⁴⁹⁾

308 Chorvatský katolicismus oproti tomu přes popsané národní deficity poskytoval personální zdroj
309 významný pro chorvatskou společnost. V nediferencované rolnické společnosti střední Dalmácie,
310 Istrie a Bosny a Hercegoviny, kde do značné míry chybělo měšťanstvo, představoval (nižší) katolický
311 klérus velkou část společenské elity a tím potenciálu k mobilizaci. ⁵⁰⁾ Tento potenciál získá na
312 významu ve chvíli, kdy v Chorvatsku zapustí kořeny politický katolicismus, jímž církev od konce
313 19. století postupuje proti liberálním a sekularistickým myšlenkám. Pod vedením Antuna Mahniče,
314 biskupa z ostrova Krk, se část kléru a laiků pokoušela prosadit katolizaci politického a národního
315 diskurzu.

316 Protože si chorvatské katolické hnutí ztotožňuje liberalismus s uherskou nadvládou, snaží se jeho větší

317 část o jugoslávskou soudržnost ⁵¹⁾ a zůstává tím ve Strossmayerově linii. Obecné rozlišení mezi
318 liberálním a sociálním katolicismem ⁵²⁾ s sebou v Chorvatsku nejprve nenesou žádnou
319 národněpolitickou diferenciaci. Menší část je ovšem striktně proti jakékoli spolupráci se Srby
320 a přiklání se k exkluzivnímu chorvatství. I když chorvatské katolické hnutí nebylo před první světovou
321 válkou politicky příliš úspěšné a téměř se nerozvinula žádná křesťanskodemokratická tradice,
322 předložilo model syntézy národní politiky a katolické sociální nauky, na nějž se částečně navazovalo
323 v meziválečném období i v konečné fázi druhého jugoslávského státu. ⁵³⁾

324 Co z předcházejících úvah o náboženství a národě vyplývá ve vztahu k Sugarově úvodní tezi? Na
325 jedné straně konstatujeme významný symbolický náskok pravoslaví, který čerpá z autokefální církevní
326 struktury; na druhé straně sociologický náskok katolické církve, jenž vychází ze vzdělání a prestiže
327 katolického kléru. Co se týče načrtnuté etnarchické funkce pravoslavné církve, je těžké ji
328 jednoznačně hodnotit. Na jedné straně se prokázalo, že pravoslavné církevní struktury byly
329 v osmanské říši i v habsburské monarchii schopny plnit parastátní funkce. Na druhé straně nesmí tato
330 okolnost zakrývat skutečnost, že církevní hodnostáři byli do značné míry provázáni s mocenským
331 aparátem příslušného impéria a nerozvinuli žádnou normativní představu o autonomním církevním
332 smýšlení, jak tomu bylo v západní církvi. Ve chvíli, kdy se Srbsko uvolňuje ze svazku osmanské říše a
333 vzniká společenství, v němž dominuje pravoslaví, se toto náboženství rychle ocitá v podřízené pozici a
334 lze ho už jen stěží vnímat jako zvláštní společenský faktor. Vzdělanostní deficit kléru a zaryté mlčení
335 vůči moderně ⁵⁴⁾ tuto marginalizaci ještě posílily.

336 ¹⁾ Sugar, Peter F.: The Historical Role of Religious Institutions in Eastern Europe and Their Place in
337 the Communist Party-State, in: Ramet, Pedro: Religion and Nationalism in Soviet and East European
338 Politics, Durham, London 1989, s. 42–59, zde s. 46, 50.

339 ²⁾ Tilly, Charles (ed.): The Formation of National States in Western Europe, Princeton 1975; tentýž:
340 Capital, Coercion, States in Europe 990–1990, Oxford 1990.

341 ³⁾ O typologii vztahů mezi náboženstvím a nacionalismem podrobněji viz Klaus Buchenau:
342 Nationalisierung der Religion und Sakralisierung der Nation in Ostmittel-, Südost- und Osteuropa im
343 19. und 20. Jahrhundert (Bericht zur gleichnamigen Tagung im Leipziger Geisteswissenschaftlichen
344 Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas v. 30. 11. – 2. 12. 2000), in: Bohemia 41 (2000),
345 s. 432–437.

346 ⁴⁾ Toto vymezení se vztahuje především na fanariotské období po r. 1766, kdy byl zrušen pečský
347 patriarchát a srbští kněží byli podřízeni řecké hierarchii.

348 ⁵⁾ Pojem „konfesní národnost“ užívá Emanuel Turczynski k „charakterizaci národností, primárně
349 vedených duchovenstvem a spojovaných kohezí víry, na cestě k politickému národu“ (Turczynski,
350 Emanuel: Gestaltswandel und Trägerschichten der Aufklärung in Ost- und Südosteuropa, in: Lesky,
351 E. (ed.): Die Aufklärung in Ost- und Südosteuropa, Aufsätze, Vorträge, Dokumentation, Köln, Wien,
352 s. 23–50, zde s. 37).

353 ⁶⁾ Turčinović, Josip: Katolička Crkva u južnoslavenskim zemljama, Zagreb 1973, s. 29.

354 ⁷⁾ Slijepčević, Istorija, tamtéž, svazek 1, s. 37–44.

355 ⁸⁾ Veselinović, Rajko: Pravoslavna Crkva, in: Enciklopedija Jugoslavije, svazek 6, Zagreb 1955,
356 s. 589nn.

357 ⁹⁾ Slijepčević, Istorija, tamtéž, svazek 1, s. 397. Jako fanarioti byli původně označováni obyvatelé
358 aristokratické konstantinopolské čtvrti Fanar, jež se po osmanském dobytí přizpůsobili novým
359 mocipánům a obdrželi řadu privilegií. V západní Evropě byli později všichni Řekové, kteří drželi
360 pozice v osmanské správě, nazýváni fanarioty. V jihoslovanském prostoru jsou fanarioti negativně
361 zabarveným synonymem pro řecké biskupy, kteří byli po zániku „vlastní“ církevní organizace
362 dosazováni ekumenickým patriarchátem.

363 ¹⁰⁾ Peter F. Sugar: Southeastern Europe Under Ottoman Rule, 1354–1804, Seattle 1977, s. 49; Džaja,
364 Srećko M.: Konfessionalität und Nationalität Bosniens und der Herzegowina, Voremanzipatorische
365 Phase 1463–1804, München 1984, s. 207nn.

366 ¹¹⁾ K novým územním ziskům se řadí i dvě eparchie v dnešním Bulharsku (Kjustendil a Samokov).
367 Převážně řecká biskupství, která za Štěpána Dušana patřila k pečskému patriarchátu, zahrnuta nebyla.
368 Území na jih od Tetova, Skopje, Velesu a Štipu zůstala součástí arcibiskupství Ochrid (srov. Grujić,
369 Radoslav: Pećska Patriaršija, in: Narodna enciklopedija Srpsko-hrvatsko-slovenačka, svazek 3, Zagreb

370 1928, s. 389–399, zde s. 395; Slijepčević, Istorija, tamtéž, svazek 1, s. 309). Jen část pozdější
371 jugoslávské republiky Makedonie tak patřila k obnovenému patriarchátu.

372 ¹²⁾ Ústřední význam zde má dizertace církevního historika Krunoslava Draganoviće: Massenübertritte
373 von Katholiken zur „Orthodoxie“ im kroatischen Sprachgebiet zur Zeit der Türkenherrschaft, Rom
374 1937. Draganovićovy teze nejsou v žádném případě vědecky bezcenné (srov. Malcolm, Noel:
375 Geschichte Bosniens, Frankfurt a.M. 1994, s. 121; Džaja, Konfessionalität und Nationalität, tamtéž,
376 s. 207), byly však za Nezávislého státu Chorvatsko mezi lety 1941 a 1945 – i Draganovićem
377 samotným – zneužívány k ospravedlňování rekatolizace.

378 ¹³⁾ Čubrilović, Vasa: Odabrani istorijski radovi, Beograd 1983, s. 95.

379 ¹⁴⁾ Džaja, Konfessionalität und Nationalität, tamtéž, s. 208.

380 ¹⁵⁾ K problému počtu srov. Wessely, Kurt: Neuordnung der ungarischen Grenzen nach dem großen
381 Türkenkrieg, in: Die k.k. Militärgrenze, Beiträge zu ihrer Geschichte, Wien 1973, s. 36–40.

382 ¹⁶⁾ Slijepčević, Istorija, tamtéž, svazek 1, s. 415; Vrankić, Petar: Religion und Politik in Bosnien und
383 der Herzegowina (1878–1918), Paderborn usw. 1998, s. 752.

384 ¹⁷⁾ Turczynski, Emanuel: Konfession und Nation, Zur Frühgeschichte der serbischen und
385 rumänischen Nationsbildung, Düsseldorf 1976.

386 ¹⁸⁾ Ante Starčević (1823–1871) je autorem teorie exkluzivního politického chorvatství, podle níž na
387 nárokovaném státním území Chorvatska (k němuž Starčević počítal i Bosnu a Hercegovinu) směla
388 existovat pouze jediná politická národnost, a to chorvatská.

389 ¹⁹⁾ Šanjek, Franjo: Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Pregled religiozne povijesti Hrvata
390 (7. –20. st.), Zagreb 1991, s. 61–64; Turčinović, Katolička Crkva u južnoslavenskim zemljama,
391 tamtéž, s. 18.

392 ²⁰⁾ Arcibiskupové se účastnili zemských sněmů, fungovali jako zástupci chorvatského bána a často
393 byli sami voleni do tohoto úřadu (Turčinović, Katolička Crkva u južnoslavenskim zemljama, tamtéž,
394 s. 19).

395 ²¹⁾ Hlaholice se však i poté šířila dál: do Istrie, na jiné ostrovy v Jaderském moři i do vnitrozemí
396 (Hamm, Josip: Glagoljica, in: Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1958, svazek 3, s. 462–468, zde
397 s. 466; Šanjek: Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, tamtéž, s. 29).

398 ²²⁾ Malcolm, Geschichte Bosniens, tamtéž, s. 121.

399 ²³⁾ Vrankić, Religion und Politik, tamtéž, s. 367, 423, 561n., 570; ke sporům mezi světským a
400 řádovým klérem v habsburském období srov. dobře podloženou studii Velimira Blaževiče: Bosanski
401 franjevci i nadbiskup dr. Josip Stadler, Sarajevo 2000.

402 ²⁴⁾ Strossmayer, Josip Juraj (1815–1905), od r. 1850 biskup v Djakovu, v letech 1860–1873 lídr

403 Národní strany (Narodna stranka), zakladatel a mecenáš Jihoslovanské akademie věd a umění
404 (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti).

405 ²⁵⁾ Rački, Franjo (1828–1894), teolog, historik a politik. Rački po desetiletí úzce spolupracoval se
406 Strossmayerem a měl velký vliv na jeho národněpolitický postoj.

407 ²⁶⁾ van Dartel, Ćirilometodska ideja, tamtéž, s. 35 nn.

408 ²⁷⁾ Žanić, Ivo: Das politische Instrumentarium der kroatischen Nationalgeschichte, in: Melčić, Dunja
409 (ed.): Der Jugoslawien-Krieg, Handbuch zur Vorgeschichte, Verlauf und Konsequenzen, Wiesbaden
410 1999, s. 287–294, zde s. 288.

411 ²⁸⁾ Gross, Mirjana; Szabo, Agneza: Prema hrvatskome gradjanskom društvu, Društveni razvoj
412 u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća, Zagreb 1992,
413 s. 522–525.

414 ²⁹⁾ van Dartel, Ćirilometodska ideja, tamtéž, s. 72 nn.

415 ³⁰⁾ Tamtéž, s. 75.

416 ³¹⁾ Turčinović, Katolička Crkva u južnoslavenskim zemljama, tamtéž, s. 29.

417 ³²⁾ Když Alojzije Stepinac roku 1934 navštívil Bělehrad, aby se nechal králem Alexandrem
418 Karadjordjevićem zavázat přísahou jako koadjutor záhřebského arcibiskupství, zapsal si do deníku:
419 „Následujícího dne jsem navštívil všechny bělehradské (katolické) obce. Kdybychom měli více
420 svobody a dostatek spolupracovníků, bylo by Srbsko během 20 let katolické.“ (Citováno podle Stelly
421 Alexander, The Triple Myth, tamtéž, s. 26).

422 ³³⁾ Srov. Slijepčević, Istorija, tamtéž, svazek 1, s. 412.

423 ³⁴⁾ Hadrovics, Ladislas: Le peuple Serbe et son église sous la domination turque, Paris 1947, s. 56,
424 59, 64, 74–84.

425 ³⁵⁾ Tamtéž, s. 19–21.

426 ³⁶⁾ Když etnologové a antropologové hovoří o lidovém náboženství (srb. *narodna religija*, chorv.
427 *pučka religija*), postulují tím zásadní dichotomii mezi spíše kolektivně zprostředkovanou,
428 nereflektovanou a často pohanskými prvky prodchnutou religiozitou venkovského prostoru a
429 vědomějším „oficiálním náboženstvím“, orientovaným více na církevní dogmata, se kterým se častěji
430 setkáváme ve městech (Bandić, Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko, tamtéž, s. 57nn.).

431 ³⁷⁾ Srov. Bax, Medjugorje, tamtéž, s. 70, 81–85.

432 ³⁸⁾ Slijepčević, Istorija, tamtéž, svazek 1, s. 492.

433 ³⁹⁾ Lidový hudebník, který doprovázel ústně předávané hrdinské písně na jednostrunný smyčcový
nástroj zvaný *gusle*.

434 ⁴⁰⁾ Slijepčević, Istorija, tamtéž, svazek 1, s. 492.

435 ⁴¹⁾ Vrankić, Religion und Politik, s. 314.

436 ⁴²⁾ Turczynski, Konfession und Nation, tamtéž, s. 204.

437 ⁴³⁾ Srov. s. 171nn.

438 ⁴⁴⁾ Srov. také Ekmečić, Miodrag: Stvaranje Jugoslavije 1790–1918, sv. 1, Beograd 1989, s. 23–31;

439 Ekmečić je toho názoru, že právě na lidověnáboženské rovině byla podobnost mezi pravoslavným

440 a katolickým obyvatelstvem největší: „Pověra byla nejen jedinou společnou, ale i nejvíce rozšířenou

441 vírou mezi Jihoslovany.“ (tamtéž, s. 23). Tato podobnost byla podle něj základem pro jugoslávské

442 sjednocení; snahy církevních hierarchií „zkonfesionalizovat“ vlastní stádo jsou v tomto ohledu

443 přelomovým momentem.

444 ⁴⁵⁾ Bax, Medjugorje, tamtéž, s. 58n., 89.

445 ⁴⁶⁾ Tamtéž, s. 89; Matl, Josef: Zur Ethik der Familien- und Sippengemeinschaft im religiösen

446 Volkslied der Kroaten, Serben und Bulgaren, in: Zbornik JAZU 40 (1962), s. 355–365. Srećko M.

447 Džaja tento názor nesdílí; uznává sice, že v lidové epice převažují společné prvky pravoslaví a

448 katolictví, zdůrazňuje však rozdíl mezi „extrémní náboženskou nevzdělaností resp. úpadkem do lidové

449 víry a pověry v případě balkánského pravoslaví za Osmanů“ a „nečekaně vysokým a poučeným

450 stavem zbožnosti u bosenských katolíků v 17. a 18. st.“, jak vyplývá ze zpráv katolických misionářů

451 i dubrovnických kupců a diplomatů (Džaja, Konfessionalität und Nationalität, tamtéž, s. 213).

452 ⁴⁷⁾ Milosavljević, Olivera: Odnos između religiozne i nacionalne pripadnosti – ideja i realnost

453 (primer: *srpska nacija*), in: Bremer, Thomas (ed.): Religija, društvo i politika, tamtéž, s. 117–130.

454 ⁴⁸⁾ Jelavich, Charles: Tsarist Russia and Balkan Nationalism, Russian Influence in the Internal Affairs

455 of Bulgaria and Serbia, 1879–1886, Berkeley, Los Angeles 1958, s. 175nn.

456 ⁴⁹⁾ Ramet, The Serbian Orthodox Church, tamtéž, s. 233.

457 ⁵⁰⁾ Gross, Mirjana: O integraciji hrvatske nacije, in: Tataž (ed.): Društveni razvoj u Hrvatskoj (od

458 početka 16. do početka 20. stoljeća), Zagreb 1981, s. 175–189, zde s. 182, srov. také názornou studii

459 Josipa Vrandečiće o nacionální mobilizaci v Dalmácii: Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog

460 nacionalizma u Dalmaciji, in: Religija, društvo i politika, tamtéž, s. 194–211.

461 ⁵¹⁾ Strecha, Katoličko hrvatstvo, tamtéž, s. 73.

462 ⁵²⁾ V 19. století stály proti sobě v evropském katolicismu dva hlavní proudy: „liberální katolicismus“,

463 soustředěný především ve Francii a Belgii, který na sekularizaci odpovídal heslem „svobodná církev

464 ve svobodném státě“, a „sociální katolicismus“, silnější v Německu i ve východní Evropě, jenž

465 sekulární oblasti odpíral autonomii a stavěl se proti měšťanskému liberalismu (srov. Freiheit,

466 Demokratie und pluralistische Gesellschaft in der Sicht der katholischen Kirche, Dokumente aus

- 467 Verlautbarungen der Päpste und des Zweiten Vatikanischen Konzils, Ausgewählt, neu übersetzt, mit
468 Originaltexten versehen und und eingeführt von Godehard Lings, Stuttgart 1985, s. 18n.)
- 469 ⁵³⁾ Frid, Zlatko: Katolički laikat u Hrvatskoj, 1900–1975, Zagreb 1977, s. 26nn.
- 470 ⁵⁴⁾ Radić, Radmila: Uticaj razvoja Srpske pravoslavne crkve na modernizacijske procese u Srbiji
471 i Jugoslaviji, in: Perović, Latinka (ed.): Srbija u modernizacijskim procesima XX. veka, Beograd
472 1994, s. 349–353.

3 Překladatelská analýza (analýza výchozího textu)

Jiří Levý dělí práci překladatele na tři fáze – pochopení předlohy, interpretaci předlohy a její přestylizování¹⁾. Z jeho schématu vyplývá, že pro vytvoření funkčního překladu je velmi důležitá důkladná příprava a prostudování předlohy, aby překladatel porozuměl originálu a pochopil záměr autora. Proto podle Jána Vilikovského „sahá nejen po příručkách a slovnících, ale také po teoretické literatuře, aby si vlastní recepci objektivně ověřil“²⁾.

Při analýze výchozího textu budu postupovat podle schématu německé translatožky Christiane Nord, která se v něm zaměřuje na vnětextové a vnitrotextové faktory ovlivňující text. Svůj model představila v publikaci *Textanalyse und Übersetzen*³⁾.

3.1 Vnětextové faktory

Za vnětextové faktory Christiane Nord označuje vysilatele, autora, intenci, adresáta, médium, místo, čas, funkce textu a styl⁴⁾.

3.1.1 Vysilatel

Vysilatel je podle Nord „osoba (či instituce), která textem něco sděluje někomu jinému resp. jím chce něčeho dosáhnout“⁵⁾. Tou je v tomto případě autor textu, německý historik a slavista prof. Dr. Klaus Buchenau (* 1967). Studoval v Berlíně, Moskvě a Varšavě a poté působil jako vědecký pracovník Ekumenického institutu Univerzity Münster a Ústavu pro východní Evropu Freie Universität Berlin, kde se i habilitoval se zaměřením na dějiny východní a jihovýchodní Evropy. V letech 2009–2013 byl vědeckým pracovníkem Univerzity Ludwiga Maximiliana v Mnichově. Od dubna 2013 přednáší dějiny jihovýchodní a východní Evropy na univerzitě v Řezně. Zabývá se mimo jiné dějinami náboženství v jihovýchodní Evropě v 19.–21. století, protizápadními postoji a fundamentalismem v pravoslavných kulturách jihovýchodní a východní Evropy, dějinami Jugoslávie a jejích nástupnických států, dějinami korupce v jihovýchodní Evropě, vztahy mezi Ruskem/SSSR a jihovýchodní Evropou v 19. a 20. století, dějinami ruské emigrace a dějinami náboženství v Československu.⁶⁾

3.1.2 Záměr vysilatele

Nord rozlišuje 4 druhy záměru: informativní (Darstellungsentention), výrazový (Ausdrucksintention), apelativní (Appellintention) a fatický (phatische Intention).⁷⁾ V tomto případě se jedná o záměr informativní – autor informuje adresáta o tématu neutrální formou. Text není subjektivně zabarven ani nemá apelativní charakter. Autor v úvodu cituje obecné teze Petera F. Sugara a v druhém odstavci definuje svůj záměr je ověřit a ilustrovat na historickém příkladu srbského pravoslaví a chorvatského katolictví.

3.1.3 Příjemce (adresát)

Výchozí text je primárně určen odborníkům z oboru – slavistům s velmi dobrou znalostí německého jazyka. Není psán popularizačním způsobem; ke kvalitnímu porozumění příjemce musí mít předchozí znalosti tématu. To odpovídá definici vědeckého (teoretického) stylu odborného, který se podle *Současné stylistiky* „obrací k poučenému vnímateli, odborníku v dané oblasti“⁽⁸⁾. V ideálním případě by se recipient tohoto textu měl orientovat v balkánské historii a zároveň být seznámen s pravoslavným i katolickým náboženstvím.

Překládaný text je úryvkem z dizertační práce, můžeme proto předpokládat čtenáře především z akademického prostředí.

3.1.4 Médium

Analyzovaný text je realizován písemně. Je k dispozici v knižní podobě. Vyšel roku 2004 v nakladatelství Harrassowitz Verlag jako svazek č. 40 edice „Balkanologických publikací Ústavu pro východní Evropu Freie Universität Berlin“. V omezeném rozsahu je dostupný i na internetu v rámci projektu *GoogleBooks*⁽⁹⁾.

3.1.5 Pragmatika místa a času

Práce vyšla roku 2004 ve Wiesbadenu. Autor je národností Němec. Cituje publikaci, která vyšla ve Velké Británii r. 1989 a ilustruje teze jejího autora na situaci v Srbsku a Chorvatsku před r. 1918. Domnívám se, že doba vydání v tomto případě nehraje velkou roli, neboť popisované období je od ní poměrně časově vzdálené. Prostředí se projevuje trochu více – mezi literaturou, na niž autor odkazuje, se objevují německy psané práce, ale nikoli výhradně.

Vybraný text se řadí ke stylu odbornému, jehož projevy Marie Čechová, Marie Krčmová a Eva Minářová v publikaci *Současná stylistika* označují jako „většinou situačně nezakotvené. I když vznikají v jistém čase, a odrážejí tedy stav poznání i stav jazyka doby vzniku, směřují ve skutečnosti k nadčasovosti: autor formuluje poznatky tak, aby byly jednoznačně vnímatelné a pochopitelné i po letech.“ Podle *Současné stylistiky* „odborný text vstupuje vždy i do časové posloupnosti téhož odborného žánru a téže disciplíny. (...) Omezeně jej však ovlivňuje bezprostřední okamžik vzniku.“⁽¹⁰⁾

3.1.6 Příležitost

Vybraný text je úryvkem z dizertační práce německého slavisty Prof. Dr. Klause Buchenaua. Slovenský stylistik Jozef Mistrík definuje dizertaci jako „rozsáhlou vědeckou rozpravu, v níž se na základě předběžného výzkumu a s využitím bohatého dokladového materiálu, ale i vědeckých metod řeší složitý problém. Styl dizertace je úvahový, výkladový a odpovídá všem požadavkům přesného a jasného vyjadřování myšlenek.“⁽¹¹⁾ Podle *Současné stylistiky* tedy „odpovídá jazyku vědeckému.“⁽¹²⁾ Výše již bylo zmíněno, že je určen odborníkům v dané oblasti. V tomto případě se domnívám, že je podnět vzniku důležitým faktorem ovlivňujícím výslednou podobu textu. Autor by své záměry musel

formulovat značně odlišným způsobem, kdyby šlo např. o populárně naučnou práci určenou široké veřejnosti.

3.1.7 Funkce textu a styl

Marie Čechová ve své publikaci *Čeština – řeč a jazyk* ztotožňuje funkci projevu s „komunikačním záměrem - např. chceme někoho poučit, chceme někoho ovlivnit, chceme někoho přesvědčit o něčem“ a tvrdí, že „bývá pokládána za nejvýznamnější slohotvorný činitel“¹³⁾. Miroslav Grepl a kol. pak v *Příruční mluvnici češtiny* rozlišují „komunikační funkci věcně informativní a funkci estetickou“¹⁴⁾.

Tento text plní funkci věcně informativní. Žánrově náleží k odbornému stylu, konkrétně ke stylu vědeckému (teoretickému). Je psaný, monologický a připravený, není expresivně zabarven.

3.2 Vnitrotextové faktory

Mezi vnitrotextové faktory Christiane Nord řadí téma, obsah, presupozice, kompozice, neverbální prvky, lexikum, syntax a suprasegmentální jevy¹⁵⁾.

3.2.1 Téma

Tématem celé dizertační práce Prof. Dr. Buchenaua je srovnání role srbského pravoslaví a chorvatského katolicismu v dobách tzv. druhé Jugoslávie (1945–1991). Překládaný text byl vybrán z historického úvodu k vlastnímu tématu, jenž nastiňuje situaci před rokem 1945. Na vlastní datové vymezení vybraného úseku se podrobněji zaměřím v následujícím bodě.

Vybraný text je tematicky koherentní. Střídají se v něm úseky věnované chorvatskému katolictví a srbskému pravoslaví. Autor se zabývá situací nejen v Chorvatsku, resp. Srbsku, ale i Bosně a Hercegovině.

Na základě tématu může překladatel přemýšlet o tom, zda bude pro překlad potřebovat nějaké odborné znalosti. V tomto případě lze očekávat výrazy z náboženské terminologie a pojmy spjaté s historií Balkánu.

3.2.2 Obsah

Vybraný úsek je součástí kapitoly „*Historický úvod*“. Konkrétně je tvořen jejími dvěma prvními podkapitolami nazvanými „*Náboženství a národ*“ a „*Kněžství a politická prestiž*“. Ty tvoří myšlenkový celek, který je uvozen citovanou tezí Petera F. Sugara a zakončen tím, že se k ní autor opět vrací a srovnává s ní své závěry.

V textu není explicitně datové vymezeno popisované historické období. Po prostudování jsem však usoudila, že překládaný úsek mapuje situaci přibližně do roku 1918, protože následující kapitola již nese název „*Pravoslaví a katolictví v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Království Jugoslávie)*“, které vzniklo 1. prosince 1918¹⁶⁾.

Po představení úvodních tezí autor rozděluje vznikající národy na tři typy podle úlohy církve. Jak jsem již zmínila v předcházejícím bodě, dále se věnuje střídavě chorvatskému katolictví a srbskému pravoslaví, přičemž popisuje situaci nejen v Chorvatsku, resp. Srbsku, ale i v Bosně a Hercegovině.

V první podkapitole shrnuje historický vývoj na jednotlivých územích a to, jak ovlivnil příslušné církve. V druhé podkapitole pak srovnává postavení pravoslavných a katolických duchovních v srbské, resp. chorvatské společnosti a jejich vliv při utváření národních hnutí.

3.2.3 Presupozice

Jak bylo zmíněno výše, vzhledem k charakteru textu (dizertační práce) autor počítá s informovaným příjemcem, který je odborníkem v dané oblasti. V textu se proto bez dalšího vysvětlení vyskytují např. reálie z balkánské historie či pojmy týkající se církevní hierarchie, které laický čtenář patrně vůbec nezná.

I překlad zůstává v rovině odborného vědeckého textu a je určen příjemci orientujícímu se v tématu, přesto jsem se rozhodla opatřit některé málo známé církevní termíny (*proselytismus*, *azymy*) vnitřní vysvětlivkou. O tomto problému se podrobněji rozepisují dále v bodě 5.1.3.

Přeložené podkapitoly tvoří myšlenkový celek, který je uveden tezí Petera F. Sugara a zakončen autorovým zhodnocením Sugarovy teorie na základě prezentovaných faktů. Proto bych doporučovala číst obě kapitoly dohromady. K pochopení textu příjemce nemusí znát následující kapitoly, důležitější jsou zde poznámky pod čarou. Přesto je však vhodné uvést, že na jednom místě autor odkazuje na následující kapitolu, na jiném předjímá dění po r. 1945 (*Diese Konstellation ging, wie auf Seite 95f. gezeigt werden soll, auch in das politische Imaginarium der regimetreuen Priestervereinigung nach 1945 ein.*, ř. 220–222 O).

3.2.4 Kompozice – výstavba a členění textu

Christiane Nord se zabývá výstavbou na úrovni makrostruktury a mikrostruktury.

Makrostruktura se u psaných textů určuje především opticky – podle odstavců, označení kapitol apod.¹⁷⁾ Nord také hovoří o tzv. *intertextech*¹⁸⁾, k nimž řadí citáty, příklady či poznámky pod čarou – a to nejen původní autorovy, ale i případné poznámky doplněné překladatelem pro lepší pochopení textu cílovým recipientem.¹⁹⁾

Nord považuje intertexty za nezávislé na hlavním textu, stejně jako název či nadpisy.²⁰⁾

Výchozí text pochází z práce nazvané *„Orthodoxie und Katholizismus in Jugoslawien 1945–1991: ein serbisch-kroatischer Vergleich“*. Vybraný úsek však nespadá do datace vymezené titulem celé publikace. Je součástí kapitoly nazvané *„Historische Einführung“*, která nastiňuje situaci před rokem 1945, jak již bylo zmíněno výše v bodě Obsah. Tato kapitola je označena jako čtvrtá, ve skutečnosti se však jedná o první kapitolu zaměřenou na vlastní téma srbského pravoslaví a chorvatského katolicismu. Předcházející kapitoly tvoří Úvod (*„Einleitung“*), Zpráva o bádání (*„Forschungsbericht“*) a Teoretický přístup a metody (*„Theoretischer Ansatz und Methoden“*).

Kapitola „*Historische Einführung*“ se skládá ze čtyř podkapitol. V rámci této práce byly přeloženy první dvě nazvané „*Religion und Nation*“ a „*Priestertum und soziales Prestige*“, jež se dále člení do odstavců. Orientaci v textu usnadňují i metatextové komentáře typu „*Hier soll es vor allem darum gehen...*“, „*Gezeigt wird...*“, „*Schließlich wäre noch ... zu erwähnen*“ či výrazy „*Einerseits (...). Andererseits (...).*“

Jak již bylo zmíněno výše, přeložené podkapitoly tvoří jeden myšlenkový celek, který je ohraničen představením teze Petera F. Sugara a autorovými závěry, jimiž se k úvodní tezi vrací. Sugarova teze není opatřena žádným úvodem; autor ji prezentuje způsobem „*in medias res*“. Závěr je naopak uveden velmi explicitně řečnickou otázkou „*Was ergibt sich aus den vorangegangenen Überlegungen zu Religion und Nation in Bezug auf die Eingagthese Sugars?*“ (ř. 591–592 O).

Překládaný text se skládá ze dvou hlavních celků – vlastního textu a rozsáhlých poznámek pod čarou, z nichž některé obsahují pouze citovanou literaturu, jiné však doplňují a vysvětlují vlastní text.

Mikrostruktura textu zahrnuje především lexikum, syntax a některé suprasegmentální jevy. Těmto tématům se budu věnovat v samostatných bodech. Souhrnně mohu říci, že text je tvořen téměř výhradně oznamovacími větami, v nichž využívá různých slovesných časů. Věty utvářejí poměrně komplexní souvětí, která často obsahují rozvitě přívlastky či infinitivní vazby. Na lexikální rovině se zde vyskytuje mnoho termínů, což je plně v souladu s jeho zařazením do vědeckého (teoretického) odborného stylu.

3.2.5 Neverbální prvky

Výchozí text neobsahuje žádné obrázky, grafy či tabulky. Je psán jednotným typem písma, které se liší pouze velikostí u poznámek pod čarou. Nadpisy jednotlivých podkapitol jsou zvýrazněny tučně. Kurzívou jsou v textu odlišeny některé názvy (často převzaté z jiných jazyků, než je němčina: *Velika seoba, pravaštvo, glagoljica, Grande Munus, filioque, Raja, narodna religija, pučka religija, gusle*) či konkrétní náboženské termíny (*Kollegialität der Bischöfe, Primat des Papstes*). Pouze v jednom případě je kurzíva využita jako neverbální zdůraznění výrazu, který není specifickým termínem (*Eliten* – ř. 505 O). Při překladu jsem toto pojetí důsledně respektovala a převzala.

3.2.6 Lexikum

Vybraný text je psán současnou němčinou. Autor je německé národnosti, a proto není překvapující, že text nevykazuje žádné austriacismy ani helvetismy.

Autor se pohybuje výhradně v neutrální vrstvě slovní zásoby. Vzhledem k tématu není překvapující, že se v něm objevuje řada pojmů z církevní oblasti (*Patriarchat, Eparchien, Metropole, Synod, Erzbistum, Bischofswürde, Vikaren, Franziskaner, Ordensklerus, Kirchlichkeit, Hochreligion, der Heilige Stuhl, Fegefeuer, unbefleckte Empfängnis*).

Také se zde vyskytuje celá řada vlastních jmen. Velmi četná jsou antroponyma neboli vlastní jména osob (*Vuk Karadžić, Maksimilijan Vrhovac, Josip Juraj Strossmayer, Franjo Rački, Nikodim Milaš, Antun Mahnič, Milan Obrenović, König Zvonimir, Stefan Nemanja, Mehmed Sokollis, Leopold I., Gregor VII., Leo XIII., Kyrill und Method, Miloš Obilić*). Setkáme se zde i se jmény panovnických rodů (především balkánských: *Nemanjiden-Dynastie, Trpimir-Dynastie, Crnojević-Dynastie*; zmíněna je však i *Habsburgische Dynastie*) a národností (*Slawen, Kroaten, Serben, Vlachen*).

Podobně jako výše zmíněná vlastní jména jsou i toponyma objevující se v textu většinou spjata s Balkánem. Narazíme zde jak na výrazy známé (*Split, Šibenik, Zadar, Zagreb, Belgrad, Thessaloniki, Peloponnes*), tak na méně známé či historické (*Raszien, Zeta, Syrmien, Nicaea, ragusanisch, Zivilkroatien, Amselfeld*). Žádným překvapením tu pak nejsou historismy související s dějinami osmanské říše a slovanských státních útvarů na Balkáně (*Großžupan, Banus, Großwesir, Millet; die Pforte* ve smyslu */Vysoká/ Porta* jako označení osmanské říše).

Na závěr bych upozornila na zajímavý okazionalismus „*Durchkonnfessionalisierung*“ (ř. 521 O). Okazionalismy nejsou v odborných textech výjimečným jevem – podle *Současné stylistiky* „inovace ve vyjadřování nemají v těchto textech za primární cíl estetické ani persvazivní působení, ale slouží k dokonalejšímu vyjádření poznatků a jejich vztahů.“²¹⁾ Tomu odpovídá i užití výrazu „*Durchkonnfessionalisierung*“ v překládaném textu: jeho účelem není ozvláštňení, ale přesnější a pregnančnější vyjádření popisované skutečnosti. Za další okazionalismus, který označuje určitou skutečnost popisovanou v textu, bychom mohli považovat složeniny „*Schutzwallideologie*“ (ř. 332 O) a „*Vorpostenideologie*“ (ř. 387 O).

Text vyšel r. 2004, vznikl tedy ještě před přijetím nového německého pravopisu (2006). To se v něm však projevuje jen velmi okrajově (*Rußland, Fuß*).

3.2.7 Morfologie a syntax

Na doporučení vedoucí své práce Mgr. Věry Kloudové, PhD. jsem se v této podkapitole rozhodla model Christiane Nord poněkud rozšířit na morfologii a syntax. Zabývám se zde totiž užitím časů, které se nachází na pomezí obou disciplín.

Pokud bychom měli obecně charakterizovat, s jakým typem vět se v textu setkáme, jsou to věty oznamovací. Jedinou výjimku představuje řečnická otázka „*Was ergibt sich aus den vorangegangenen Überlegungen zu Religion und Nation in Bezug auf die Eingagsthese Sugars?*“ (ř. 591–592 O).

Autor využívá různé druhy časů, především přítomný a minulý. Celý text zahajuje perfektem („*Peter F. Sugar hat 1989 auf ein bemerkenswertes Paradoxon hingewiesen:*“, ř. 3 O). Jednotlivé odstavce často uvádí větou v přítomném čase, následně pak přechází k vyjádření minulosti pomocí préterita, tedy způsobu obvyklého pro připravené psané texty: „*Mit dem Niedergang des Patriarchats von Peć ist die quasistaatliche Funktion der orthodoxen Kirche aber noch nicht zu Ende: Im 18. und 19.*

Jahrhundert übernahm sie (...) eine Ethnarchenfunktion. Die Metropole Karlowitz wurde (...) zur Trägerin von orthodoxen Autonomierechten in Südungarn und an der Militärgrenze, wo die Monarchie die Überläufer als freie Wehrbauern ansiedelte.“ (ř. 223–228 O)

V textu rovněž nalezneme tvary plusquamperfekta: *„Als die orthodoxe Kirche im 19. Jahrhundert ihren Platzhalterdienst erfüllt hatte und ein serbischer Staat wiederentstanden war...“ (ř. 547 O)*

Mnohem častěji se však setkáme s přítomným časem. Autor ho využívá pro vyjádření obecné platnosti:

„als Paradebeispiel führt Sugar Polen an“ (ř. 20 O)

„Die serbische wie die kroatische Nationalbewegung ähneln sich zwar darin, dass beide zwischen verschiedenen Konzeptionen oszillieren (...). In Bezug auf die konkrete Rolle der Religion gehören sie aber unterschiedlichen Typen an...“ (ř. 48–54 O)

„In der kroatischen Geschichtsschreibung wird daher die serbische Orthodoxie gerne als Profiteurin un Kollaborateurin des Osmanischen Reiches dargestellt...“ (ř. 175–176 O)

V textu se také velmi často setkáme s tzv. prezentem historickým. Někdy je jím napsán téměř celý odstavec, který tak působí velmi živě a poutavě:

„Ein Vater und zwei Söhne stehen am Beginn des mittelalterlichen serbischen Staates – Großžupan Stefan Nemanja vereinigt Raszien und Zeta (...), sein älterer Sohn Stefan Nemanjić wird 1217 zum ersten serbischen König gekrönt. Nemanjas jüngerer Sohn Rastko (...) erwirkt 1219 (...) die Einrichtung eines eigenen orthodoxen Erzbistums für Serbien. Erst die Unabhängigkeit der Kirche vollendet die Unabhängigkeit des Königreichs (...).“ (ř. 105–112 O)

„Als 1516 die herrschende Crnojević-Dynastie ausstirbt, entsteht in Montenegro ein häufig als ‚Theokratie‘ bezeichnetes politisches System, bei dem ein von den Stammesoberhäuptern gewählter Bischof vorsteht. 1696 wird das Wahlprinzip abgeschafft, und das Amt des Fürstbischofs geht an die Dynastie der Njegoši über. Erst 1852 endet die ‚theokratische‘ Phase, als Montenegro erbliches Fürstentum ohne Bischofswürde wird.“ (ř. 246–251 O)

V tomto duchu je na některých místech předjímán děj, který „teprve nastane“ (z pohledu čtenáře, jenž se o něm dočte až později; fakticky samozřejmě již proběhl): *„Dieses ‚Defizit‘ holt die orthodoxe Kirche erst in der Zwischenkriegszeit auf, wie im folgenden Kapitel gezeigt wird.“ (ř. 544–546 O)*

Na několika místech autor užívá konjunktiv s konstrukcí *zu* + infinitiv, a to především, chce-li uvést nějaká fakta:

„Schließlich wäre noch das Prestige westeuropäischer säkularer Bildung zu erwähnen...“ (ř. 535–536 O)

„Einerseits wäre der bedeutende symbolische Vorsprung der Orthodoxie zu konstatieren...“ (ř. 592–593 O)

Konjunktiv je také využíván k vyjádření cizího mínění. Setkáme se s ním velmi hojně v prvním odstavci, kde jsou prezentovány teze Petera F. Sugara, ale i dále v textu na jiných místech:

„Dies sei aber nicht eingetreten: Die orthodoxen Kirchen, so Sugar, hätten den symbolischen und institutionellen Vorteil (...) nicht nutzen können, da sie nie gelernt hätten...“ (ř. 9–12 O)

„Noch im selben Jahr schrieb der orthodoxe Bischof Dalmatiens Nikodim Milaš, die gesamte kyrillomethodianische Idee sei nichts als ein Instrument des Vatikans, der damit seine Macht über die Orthodoxen zurückgewinnen wolle.“ (ř. 350–353 O)

„Auf Strossmayers Ansicht, es gäbe zwischen Orthodoxie und Katholizismus keine dogmatischen Differenzen...“ (ř. 375–376 O)

Z příkladů uvedených výše je patrné, že v textu jsou běžná poměrně složitá souvětí. Jeho výstavba je často zhušťována pomocí dvojteček či středníků. Častým jevem jsou také vsuvky, věty vložené, apozice a výčty.

„Sowohl in der serbischen als auch in der kroatischen nationalen ‚Wiedergeburt‘ spielte die Berufung auf mittelalterliche Königreiche eine zentrale Rolle; die Serben konstruierten eine Kontinuität zwischen ihren aktuellen nationalen Bestrebungen und dem orthodoxen Königreich unter Nemanjiden-Dynastie, welches zu Beginn des 13. Jahrhunderts aufblühte und Mitte des 14. Jahrhunderts, noch vor den osmanischen Eroberungen, in Territorien widerstreitender Adelsclans zerfallen war.“ (ř. 78–84 O)

Vyskytuje se zde také řetězení slov pomocí rozvitých přívlastků a infinitivních vazeb s *zu*, které je obvyklé pro německé odborné texty:

„Rom konnte man allerdings für dieses nationale Symbol kaum danken, denn die Päpste hatten zunächst versucht, die Glagoljica zu verbieten, um sich 1248 bzw. 1252 mit ihrer Eingrenzung auf das Bistum Senj und die Insel Krk zufrieden zu geben.“ (ř. 285–288 O)

„Die im Osmanischen Reich allgemein übliche Praxis des Ämterkaufs galt auch für die orthodoxe Kirche; da die meisten Patriarchen und Bischöfe den Kaufpreis für ihre Stellung erwirtschaften mussten, sobald sie einmal im Amt waren, verdrängten die materiellen Interessen sehr häufig die geistlichen.“ (ř. 409–412 O)

„...waren auch dazu ermächtigt, auch von den bosnisch-herzegowinischen Katholiken (...) Abgaben einzusammeln“ (ř. 183–184 O)

Dalším obvyklým jevem je užití pasivních konstrukcí:

„In dieses Bild fügen sich vor allem die Gebiete, die von den Osmanen unmittelbar (Serbien, Bosnien-Herzegowina) oder mittelbar (Montenegro) beherrscht wurden.“ (ř. 458–460 O)

Naopak konstrukce s podmětem *man* se zde vyskytují pouze výjimečně: *„Man gestand den ‚getrennten Brüdern‘ zwar den wahren Glauben, aber keineswegs die wahre Kirche zu...“* (ř. 338–339 O)

3.2.8 Suprasegmentální jevy

Významnými suprasegmentálními prvky jsou interpunkční znaménka – uvozovky, pomlčka, dvojtečka, středník a závorky.

Autor užívá klasické dvojité uvozovky „“ i jednoduché uvozovky typu ‚‘, které byly v překladu nahrazeny v češtině obvyklými dvojitými uvozovkami „“. Dvojité uvozovky zde uvádějí pasáže citované z jiných publikací (viz např. ř. 3, ř. 435, ř. 454 O). Neslouží k označení přímé řeči, neboť se v textu žádná nevyskytuje. Jednoduché uvozovky pak označují samostatné pojmy: *„Aufgrund der ‚Frontstellung‘ des kroatischen Katholizismus und der verbreiteten Vorpostenideologie sahen viele kroatische Kleriker die Rückführung der ‚getrennten Brüder‘ in die römische Kirche tatsächlich als wichtige Aufgabe an.“* (ř. 386–388 O)

Autor také užívá pomlčky, a to především ke zdůraznění určité části výpovědi (pointa, jádro sdělení)²²⁾, doplnění informace či ohraničení vsuvek.

„In Bezug auf die konkrete Rolle der Religion im Frühstadium des Nationalismus gehören sie aber unterschiedlichen Typen an – die Kroaten dem zweiten, die Serben dem dritten Typus.“ (ř. 52–54 O)

„Die Serben entwickelten sich sowohl in der katholischen Habsburgermonarchie als auch – eingeschränkt – im Osmanischen Reich als ‚Konfessionsnationalität‘...“ (ř. 55–56 O)

„Ein Vater und zwei Söhne stehen am Beginn des mittelalterlichen serbischen Staates – Großžupan Stefan Nemanja vereinigt Raszien und Zeta (...), sein älterer Sohn Stefan Nemanjić wird 1217 zum ersten serbischen König gekrönt.“ (ř. 105–109 O)

Dvojtečka zde uvádí nejen výčty (ř. 36 O), ale i výpovědi výčtového charakteru:

„In das Zeitalter der Nationalbewegungen trat die orthodoxe Kirche daher gespalten ein: auf der einen Seite die griechisch-phanariotische Hierarchie, die sich als Teil des osmanischen Establishment verstand, auf der anderen Seite der niedere slawische Klerus, der bedeutende Rolle in der nationalen Befreiungsbewegung einnahm.“ (ř. 216–220 O)

V jiných případech dvojtečka připojuje další větu, jež rozvíjí větu předchozí:

„In den folgenden Jahrhunderten bis zur osmanischen Eroberung kopierten die Nemanjidenherrscher das byzantinische Modell der Kirche-Staat-Beziehungen: Die Könige traten als Beschützer und Beschenker der Kirche auf, mischten sich aber auch in kirchliche Angelegenheiten und nutzten die orthodoxe Staatskirche politisch.“ (ř. 120–124 O)

V textu se nevyskytuje přímá řeč, dvojtečka je však užita pro uvození citátů (viz např. ř. 3 O).

Středník slouží k výraznějšímu oddělení než čárka, ale není tak výrazný jako tečka²³⁾:

„Die ungarischen Könige behielten sich das Recht vor, den Bischof von Zagreb zu ernennen; später ging dieses Privileg an die Habsburgische Dynastie über, die es bis 1918 ausübte.“ (ř. 260–262 O).

Autor užívá i závorky, v nichž uvádí letopočty, upřesňující informaci či název v originálním znění:

„Mit der Wiedererrichtung des Patriarchat von Peć (1557)...“ (ř. 166 O)

„In dieses Bild fügen sich vor allem die Gebiete, die von den Osmanen unmittelbar (Serbien, Bosnien-Herzegowina) oder mittelbar (Montenegro) beherrscht wurden.“ (ř. 458–460 O)

„...mit der kroatischen Rechtsideologie (pravaštvo) des 19. Jahrhundert...“ (ř. 235, 242)

„...das Schicksal der glagolitischen Schrift (serb./kroat. glagoljica)...“ (ř. 269 O)

4 Metoda překladu

Anton Popovič definuje metodu překladu jako „realizaci překladatelského procesu překladatelem ve všech jeho aspektech“. ²⁴⁾ Proces překladu pak podle Christiane Nord probíhá tak, že se zadavatel (kterého nazývá iniciátorem) obrátí na překladatele, protože potřebuje jistý cílový text pro jistého recipienta, resp. chce jistý výchozí text sám recipovat v cílovém jazyce²⁵⁾. Iniciátor podle Nord hraje zvláštní roli především jako faktor, který podněcuje a směřuje samotný proces překladu.²⁶⁾ Překladatel následně postupuje tak, aby vytvořil translát odpovídající požadavkům iniciátora.²⁷⁾

V tomto případě si proto musíme vytvořit jisté *fiktivní zadání* překladu. V českém prostředí by celá dizertační práce včetně překládané části mohla vyjít jako překladová publikace opět určená odborníkům z oboru slavistiky, zvláště těm, již se zaměřují na dějiny Jugoslávie či pravoslavné a katolické náboženství. V širším měřítku by pak mohla zajímat historiky, kteří se např. zabývají vztahem mezi státem a církvemi.

Úryvek překládaný v této práci by pak (s minimálními úpravami týkajícími se vnitřního odkazování na pasáže z jiných částí původní publikace) mohl být zveřejněn i samostatně – ve specializovaném historickém časopise či ve sborníku prací zabývajících se např. postavením církví ve východní Evropě po r. 1945.

Stejně jako originální text bude tedy překlad žánrově patřit k vědeckému (teoretickému) odbornému stylu a jeho očekávanými recipienty budou lidé se znalostmi oboru. To má značný vliv na stylistickou rovinu textu i na překladatelský přístup k vysvětlování termínů; neznamena to však, že by v některých případech nebylo vhodné doplnit méně známé termíny vnitřní vysvětlivkou (o tom více v bodě 5.1.3). Hlavním cílem je vytvořit funkční překlad, který by zachoval komunikační záměr a výpovědní hodnotu výchozího textu. Adekvátní překlad podle Popoviče nepředpokládá lineární, ale funkční záměnu výchozího jazyka prostředky jazyka cílového.²⁸⁾

4.1 Překladatelské postupy

Dagmar Knittlová a kol. uvádí v publikaci *Překlad a překládání* sedm základních překladatelských postupů, jimiž se řeší nedostatek přímého ekvivalentu v cílovém jazyce²⁹⁾. Představili je kanadští autoři Vinay a Darbelnet ve svém srovnání francouzské a anglické stylistiky z r. 1958. Jedná se o transkripci, kalk (doslovný překlad), substituci, transpozici, modulaci, ekvivalenci a adaptaci. Některé z těchto postupů lze najít i v tomto překladu.

Transkripci (přepis) jsem použila u většiny vlastních jmen (Peter F. Sugar, Miloš Obilić, Antun Mahnič, Milan Obrenović, Leopold I.). Za kalk neboli doslovný překlad bych mohla označit výraz *Fürstbischof* = *kníže-biskup* (ř. 249 O; ř. 135 P).

Substituci (nahrazení podstatného jména zájmenem) ilustruji na příkladu věty „*Gezeigt wird die frühe und enorme politische Bedeutung der SOK für die Genese des serbischen Staates und der serbischen Nation, aber auch die strukturellen Schwächen der Kirche und ihre politische Manipulierbarkeit.*“ (ř.

23–25 O) a jejího českého překladu „*Ukážeme si raný a značný politický význam srbské pravoslavné církve pro zrod srbského státu a srbského národa, ale také její strukturální slabiny a politickou manipulovatelnost.*“ (ř. 17–19 P)

Za modulaci, tj. změnu hlediska, považuji např. překlad výrazu *ärmlich* (ř. 295 O) jako *nemajetný* (ř. 163 P).

5 Typologie překladatelských problémů

5.1 Lexikální rovina

5.1.1 Citace a bibliografické údaje

Na začátku autor uvádí citát Petera F. Sugara v původním anglickém znění. Zjistila jsem, že citovaná publikace neexistuje v českém překladu, a proto jsem citát přeložila a označila svými iniciálami. Pro srozumitelnost textu jsem se jednoznačně rozhodla proti ponechání citátu v původním anglickém znění.

Na rozdíl od vlastního textu byly v bibliografických citacích všechny názvy děl a míst vydání ponechány v původním znění (*London, Zagreb, München, Frankfurt a.M., Wien, Köln*). Překlad by pouze komplikoval případné dohledávání publikací. Českému úzu byla přizpůsobena jen zkratka *Hg.* = *ed.*

5.1.2 Názvy a vlastní jména

Beze změny byly převzaty názvy *Split, Šibenik, Zadar, Senj, Žižica, Peć, Vojvodina* či *Krk*. Transkripci jsem použila i u termínu *r Guslar = guslar* (ř. 449 O; ř. 247 P).

K drobné úpravě podle českého úzu došlo u názvů *Sava – Sáva, Peloponnes – Peloponés, Ohrid – Ochrid*. V souladu se zvykem počesťovat jména panovníků a užitím v odborných publikacích jsem postupovala u jmen *Zvonimir – Zvonimír, Aleksandar Karadjordjević – Alexandr Karadjordjević, Stefan Dušan – Štěpán Dušan*. Podobně jsem zacházela i s termínem *Raja – rája* (ř. 317 O; ř. 225 P).

Německá toponyma či toponyma užívaná v němčině v původním znění byla nahrazena toponymy českými či původními užívanými v češtině, a to v např. případech *Belgrad = Bělehrad, Zagreb = Záhřeb, Thessaloniki = Soluň, Nicaea = Nikaja, Karlowitz = Karlovice, Slawonien = Slavonie, Zivilkroatien = Civilní Chorvatsko*.

Podobně je zacházeno i s názvem *Vlachen = Vlaši* (ř. 229 O; ř. 126 P), který zde však v žádném případě neoznačuje Italy (význam chápáný českou širokou veřejností), ale pravoslavné obyvatelstvo Vojenské hranice. I v tomto významu se v češtině užívá výrazu *Vlaši*, je však rozšířen hlavně v odborné literatuře³⁰.

Toponyma historická jsem přeložila podle toho, jak jsou příslušné lokality označovány v české odborné literatuře: *ragusanisch = dubrovnický, Raszien = Raška, Syrmien = Srem, Amselfeld = Kosovo pole (die Schlacht auf dem Amselfeld = bitva na Kosově poli)*. Obdobně jsem postupovala u historického církevního názvu *bogumilisch = bogomilský* a vlastního jména *Mehmed Sokollis*, které uvádím v původní podobě *Mehmed Sokolović*, užívané i v českých historických publikacích.

V tomto ohledu je zajímavým případem toponymum *Ungarn*, jehož odpovídajícím ekvivalentem není v tomto případě *Maďarsko*, ale v historickém kontextu výraz *Uhry*. (Čeština na rozdíl od němčiny tyto dva termíny odlišuje.) Spojení *die ungarischen Könige* bylo analogicky převedeno jako *uherští králové*.

Názvy panovnických rodů byly přeloženy podle českého úzu a užití v odborné literatuře: *die Nemanjiden-Dynastie* = *dynastie Nemanjićů*, *die Trpimir-Dynastie* = *dynastie Trpimirovců*.

5.1.3 Termíny

Vzhledem k charakteru výchozího textu nebylo překvapením, že se v něm objevilo několik obtížnějších termínů, spjatých především s církevním prostředím či národními hnutími. Problémem především bylo, že se v některých případech nejednalo o oficiální pojmy, ale spíše autorské „kvazitermíny“, které byly podstatně hůře pochopitelné a dohledatelné v odborné literatuře. Při jejich překladu jsem se zaměřila především na celkovou srozumitelnost daného úseku. Jedná se např. o výrazy *Hochreligion* = *oficiální náboženství*, *Kirchlichkeit* = *církevní smýšlení*, *Sinnmonopol* = *ideologický monopol*, *Vordenker* = *obrozenec* či *Multiplikator* = *širitel osvěty*.

Naopak terminologicky náročnější, ale významově jednoznačné byly výrazy *Azymen* (ř. 378 O) a *Proselytenmacherei* (ř. 177 O). Tyto málo známé pojmy byly pro lepší srozumitelnost patřeny vnitřní vysvětlivkou: *Azymen* = *nekvašené chleby (azymy)* (ř. 208–209 P), *Proselytenmacherei* = *proselytismus, získávání nových věřících* (ř. 102-103 P).

V případě církevního termínu *hlaholice* v originále kolísá užití jeho srbské/chorvatské podoby (v souladu s německým pravopisem) *die Glagoljica* a poněmčené verze *die glagolitische Schrift*. V překladu jsem se rozhodla užít jednotně český název *hlaholice*. Stejně jako v originále jsem pak v závorce uvedla srb./chorv. znění.

5.1.4 Zkratky

Ve výchozím textu se na ř. 23 objevuje zkratka SOK, která na místě není vysvětlena. Na základě kontextu (a uvedení plného názvu o několik stran dále na ř. 435 O) jsem ji však rozklíčovala jako *Serbische Orthodoxe Kirche*.

V překladu nebyla použita zkratka, ale plný název. Překlad tím rozhodně nebyl o nic ochuzen; funkce zkratky v originále není zcela zřejmá, zvláště když – alespoň v překládaném úryvku – není užívána důsledně a později je uveden plný název.

5.1.4 Internacionalismy a cizí slova

V textu se vyskytuje řada výrazů cizího původu, ke kterým bylo přistupováno několika způsoby. V případě spojení *der politische Establishment* = *politický establishment* byl internacionalismus ponechán beze změny. Na několika místech byly v obou jazycích použity termíny cizího původu (v podobě odpovídající konvencím příslušného jazyka): *Gräzisierung* = *grecizace*, *Homogenisierung* = *homogenizace*, *Kollaborateurin* = *kolaborantka*.

Jinde byly výrazy cizího původu v německém originále přeloženy slovem českého původu: *Profiteurin* = *prospěchářka*, *Denationalisierung* = *odnárodnění*, *Budget* = *rozpočet*, *Ressource* = *zdroj*.

Naopak v několika případech byla označení německého původu podle potřeby přeložena slovem cizího původu v češtině: *Beschenker* = *donátor*, *Geschichtsschreibung* = *historiografie*, *einzuverleiben* = *inkorporovat*, *Kirchenspaltung* = *církevní schizma* (v souladu s odbornou literaturou).

5.1.5 Kompozita

5.1.5.1 Kompozita substantivní

Ve výchozím textu se vyskytuje mnoho složenin, což je pro německé texty obvyklé (a v případě odborného stylu to platí obzvláště). V češtině je nutné kompozita rozložit, k čemuž jsem přistupovala několika způsoby. Jedním z nich bylo využití adjektivního přívlastku shodného (*Paradebeispiel* = *ukázkový příklad*, *Glaubensgemeinschaft* = *náboženské společenství*, *Slawenapostel* = *slovanští apoštolové*). Další možností byl přívlastek neshodný vyjádřený podstatným jménem v genitivu (*Staatsformierung* = *formování státu*, *Nationenbildung* = *vytvoření národa*) či předložkovou vazbou (*Spaltungsversuche* = *pokusy o štěpení*, *Existenzrecht* = *právo na existenci*, *Kirche-Staat-Beziehungen* = *vztahy mezi církví a státem*).

V textu se objevilo i několik slovních spojení složených např. z kompozita a přívlastku. V tomto případě bylo nutné kompozitum nejen adekvátně rozložit, ale zároveň dbát na vhodné poskládání jednotlivých členů, aby zůstaly zachovány původní vazby mezi jednotlivými větnými členy:

nationale Kristallisationspunkte = *střediska krystalizace národa* (ř. 100 O; ř. 57 P)

Zentrum nationaler Identitätsbildung = *centrum utváření národní identity* (ř. 77 O; ř. 41 P)

nationale Befreiungsbewegung = *hnutí za národní osvobození* (ř. 219–220 O; ř. 118–199 P)

allgemeine Kirchenfeindlichkeit des frühen Nationalismus = *všeobecné nepřátelství raného nacionalismu k církvi* (ř. 517–518 O; ř. 286–287 P)

r ethnarchische Alleinvertretungsanspruch der orthodoxen Kirche = *etnarchický nárok pravoslavné církve na výhradní zastoupení* (ř. 520 O);

V některých případech došlo k určitému zjednodušení složeniny, kdy byl její význam přeložen ekvivalentním českým jednoslovným výrazem (*die Jurisdiktionsgewalt* = *jurisdikce*, *Herrschergestalt* = *panovník*).

Naopak na několika místech jsem se uchýlila k dodatečné explikaci. V textu se např. objevuje politicko-historický termín *die Staatsrechtsideologie* (= *ideologie státního práva*, ř. 50 O), který je později uváděn pouze jako *Rechtsideologie* (ř. 235 O). Ve snaze o lepší srozumitelnost a zabránění mylným interpretacím jsem ho v překladu v obou případech uvedla v plném znění.

K přidání informace došlo v případě spojení *orthodoxe Sava- und Kosovo-Kulten* (ř. 508 O; = *pravoslavné kulty sv. Sávy a kosovské bitvy*; ř. 280 P), kde na rozdíl od originálu, jenž zmiňuje pouze *Kosovo*, danou skutečnost konkretizují na *kosovskou bitvu*. Opisem s přidáním jisté informace jsem vyřešila i překlad výrazu *Wehrbauer* = *rolník s povinností bránit hranici* (ř. 228 O; ř. 125 P).

Další možností, kterou jsem v tomto případě zvažovala, bylo použití složeniny *rolník-hraničář*. Pro explikaci opisem jsem se rozhodla z důvodu jednoznačnosti, lepšího pochopení a přirozenějšího znění v českém textu.

5.1.5.2 Kompozita adjektivní

Ve výchozím textu se vyskytuje také řada adjektivních kompozit, které z hlediska větné stavby někdy působí větší problémy než složeniny substantivní.

V některých případech se podařilo přeložit kompozitní adjektivum výrazem, který je ekvivalentně vystavěn i v češtině (*heiligesprochen* = *svatořečený*, *staatsbildend* = *státotvorný*). V jiných případech bylo možné využít jednoslovné české synonymum (*regimetreu* = *prorežimní*).

Ve většině případů jsem se však nemohla vyhnout rozkladu adjektivních kompozit. Na některých místech se to podařilo poměrně snadno ve formě přívlastku shodného rozvinutého příslovečných určení (*sprachzentriert* = *jazykově zaměřený*, *universalkatholisch* = *univerzálně katolický*) či přívlastkem neshodným (*volksnah* = *blízký lidu*). V jiných případech byl přívlastek shodný ve formě kompozita nahrazen opisem v podobě přívlastku neshodného s předložkovou vazbou (*staatenlose Zeit* = *období bez vlastního státu*, *innerkirchlicher Streit* = *spor uvnitř církve*) či věty vedlejší (*identitätserhaltende Wirkung* = *působení v osmanské říši, kdy zachovávalo srbskou identitu*).

V některých případech byla podobně vystavěná adjektivní kompozita překladatelsky řešena zcela odlišně. Zatímco výraz *volksreligiös* jsem do češtiny přeložila obdobnou „ad hoc složeninou“ (*volksreligiöse Vorstellungen* = *lidověnáboženské představy*), shodný přívlastek *hochreligiös* jsem opsala substantivním přívlastkem neshodným: *hochreligiöser Widerstand* = *odpor oficiálního náboženství*. K vytvoření české „ad hoc složeniny“ jsem přistoupila i v případě *religionssoziologischer Typus* = *náboženskosoziologický typus*.

5.1.6 Idiomy

Výchozí text náleží ke stylu odbornému teoretickému (vědeckému), proto se v něm příliš nesetkáme s idiomy. Přesto zde můžeme zmínit spojení „*Fuss fassen*“ (ř. 569 O) a „*Wurzeln schlagen*“ (ř. 306-307 O), které bylo v obou případech přeloženo odpovídající českou vazbou „*zapustit kořeny*“.

5.2 Morfologická rovina

5.2.1 Změna čísla

Na základě ustáleného užívání určitých výrazů v jednotlivých jazycích je někdy nutné či vhodné přistoupit v překladu ke změně čísla. V některých případech bylo jednotné číslo v originále nahrazeno množným v českém překladu (e *Küstenregion* = *pobřežní oblasti*, mit der *Reichsspitze* verbundene höhere Klerus = *vyšší klérus těsně spjatý s říšskými špičkami*, *Genaueres zur Typologie des Verhältnisses von Religion und Nationalismus...* = *O typologii vztahů mezi náboženstvím a nacionalismem...*).

Častější byl však opačný postup: množné číslo užitá ve výchozím textu bylo z důvodů zvyklostí v češtině nahrazeno jednotným: *die* unter osmanischer Herrschaft ‚verpassten‘ *Entwicklungen* = vývoj „promeškaný“ pod osmanskou nadvládou, *die Ähnlichkeiten* der orthodoxen und der katholischen Bevölkerung = *podobnost* mezi pravoslavným a katolickým obyvatelstvem, *Teile* des Klerus und der Laien = *část* kléru a laiků, *Prestigegewinne* = *nárůst* prestiže, in den undifferenzierten *Bauerngesellschaften* des mittleren Dalmatiens, Istriens und Bosnien-Herzegowina = v nediferencované společnosti střední Dalmácie, Istrie a Bosny a Hercegoviny.

5.2.2 Skloňování vlastních jmen

Co se týče vlastních jmen, kromě bibliografických citací se v textu nevyskytují ženská jména. Proto jsem se vyhnula problematice rozhodování o jejich přechylování či nepřechylování. Jak již bylo zmíněno výše, v bibliografických citacích byla veškerá jména, názvy děl a místa vydání ponechána v původním znění pro lepší možnost dohledání. Otázku přechylování jsem zde vůbec nezvažovala.

Určité dilema však nastalo u skloňování vlastních jmen, konkrétně u jména *Maksimilijan Vrhovac*. Zde jsem se rozhodla zachovat původní chorvatský úzus, v němž zakončení *-ac* odpovídá české koncovce *-ec* (např. *Němec* – *bez Němce*). V textu proto uvádím genitiv ve formě *Maksimilijana Vrhovce* (ř. 147 P).

5.3 Morfosyntaktická rovina

5.3.1 Pasivum

František Štícha v *Česko-německé srovnávací gramatice* uvádí, že participiální pasivum je v němčině celkově častějším jevem a je výrazně frekventovanější než v češtině. Dále však podotýká, že není nutné ani vhodné upadat do extrému a každé německé pasivum nebo převážnou většinu pasivních tvarů německého textu převádět v češtině na tvar aktivní³¹.

Tohoto postupu jsem se držela i při překladu vybraného textu. Jak originál, tak překlad náleží k odbornému vědeckému (teoretickému) stylu, v němž je pasivum běžným jevem. Proto jsem se rozhodla ho ve většině případů ponechat a uměle nenahrazovat aktivními konstrukcemi:

„... *wurden* die kroatischen Länder niemals vollständig in das Osmanische Reich *integriert*“

„... *nebyly* chorvatské země nikdy plně *integrovány* do osmanské říše“

„sein älterer Sohn (...) *wird* 1217 zum ersten serbischen König *gekrönt*“ (ř. 108-109 O)

„jeho starší syn (...) *je* roku 1217 *korunován* prvním srbským králem“ (ř. 63 P)

Na některých místech bylo vhodné užít zvrtné pasivum:

„Diese ethnisch heterogene (...) Bevölkerung *wurde* durch das Zusammenspiel (...) ethnisch *homogenisiert und serbisiert*.“ (ř. 229-231 O)

„Toto národnostně heterogenní obyvatelstvo (...) *se* etnicky *homogenizovalo a srbizovalo* až společným působením...“ (ř. 125-127 P)

„So *wurde* die Kirche (...) in eine staatliche Agentur *verwandelt*...“ (ř. 555-556 O)

„Tak *se* církev (...) *proměnila* ve státní agenturu...“ (ř. 302-303 P)

„... *wurden* (...) alle nationalen wie staatlichen Feiertage mit kirchlichen Ritualen *zelebriert*“ (ř. 559-560 O)

„...všechny národní i státní svátky *se slavily* církevními rituály“ (ř. 305-306 P)

„...mit Unterstützung der Russischen Orthodoxen Kirche *werden* die unter osmanischer Herrschaft ‚verpassten‘ Entwicklungen (...) *aufgeholt*“ (ř. 463-466 O)

„...s podporou ruské pravoslavné církve *se dohání* vývoj „promeškaný“ pod osmanskou nadvládou“ (ř. 256-257 P)

Zvrtné pasivum v neosobním vyjádření je v obou jazycích použito v konstrukci „...an welches in der Zwischenkriegszeit wie auch in der Endphase des zweiten jugoslawischen Staates teilweise *angeknüpft wurde*“ (ř. 588-590) – „...na nějž *se* částečně *navazovalo* v meziválečném období i v konečné fázi druhého jugoslávského státu“ (ř. 322-323 P).

Pasivní vazba „von etw. kann (nicht) gesprochen werden“ byla přeložena s pomocí příslovce *lze*: „... *kann* erst nach der Erlangung kirchlicher Unabhängigkeit von einer festen Verankerung des östlichen Christentums *gesprochen werden*.“ (ř. 117-119 O)

„... o pevném zakotvení východního křesťanství *lze hovořit* až po dosažení církevní nezávislosti.“ (ř. 68-69 P)

„Von einer entscheidenden Rolle dieses (...) Klerus für die Kroatisierung des Katholizismus *kann* aber dennoch *nicht gesprochen werden*.“ (ř. 294-296 O)

„Přesto však *nelze hovořit* o rozhodující roli tohoto kléru (...) při kroatizaci katolictví.“ (ř. 162-163 P)

Příslovce *lze* jsem použila i pro překlad konstrukce „...*ist wahrnehmbar*“:

„... *ist* als separater gesellschaftlicher Faktor nur noch wenig *wahrnehmbar*.“ (ř. 604-605 O)

„... *lze ho* už jen stěží *vnímat* jako zvláštní společenský faktor.“ (ř. 334 P)

V několika případech došlo k nahrazení pasivního tvaru aktivním:

„*Gezeigt wird* die frühe und enorme politische Bedeutung der SOK...“ (ř. 23 O)

„*Ukážeme si* raný a značný politický význam srbské pravoslavné církve...“ (ř. 17-18 P)

V následujících příkladech přitom došlo ke změně hlediska, kdy se původní podmět stal předmětem:

„So wurde Miloš Obilić (...) nicht nur (...) wie ein Heiliger verehrt, sondern auch von Athosmönchen (...) als solcher *bezeichnet*.“ (ř. 430-433 O)

„Tak byl Miloš Obilić (...) nejen uctíván (...) jako svatý, ale za svatého (...) *ho označovali* i athonští mniši.“ (ř. 243-245 P)

„... wurde die kirchliche Gewalt vor allem von den romanischen Bischöfen Dalmatiens *ausgeübt*“ (ř. 255-257 O)

„... církevní moc *drželi* především románští biskupové Dalmácie“ (ř. 140-141 P)

5.3.2 Aktuální členění větné

Ve Štichově *Česko-německé srovnávací gramatice* je uvedeno, že „především v němčině stává poměrně často podmět věty v začátkové pozici jako její téma, i když tento podmět představuje skutečnost (relativně) komunikativně nezapojenou.“ V koncové pozici pak mnohdy stává „větný člen vztahující se naopak k relativně komunikativně zapojenému „prostředí“ (v literatuře pojednávající o této problematice se užívá termínu „kulisa“), k němuž se daná věta vztahuje.

V češtině je vzhledem k němčině často slovosled obrácený: na začátku věty stojí výraz (...) vztahující se k prostředí nebo představující jistý spojující článek mezi předchozí a následující výpovědí a pojímaný jako téma, zatímco na konci věty je umístěn podmět věty pojímaný jako réma.³²⁾

Tuto definici si můžeme ilustrovat na následujícím příkladu z textu:

„*Ein Vater und zwei Söhne* stehen am Beginn des mittelalterlichen serbischen Staates...“ (ř. 105-106 O)

„Na počátku středověkého srbského státu stál *otec a dva synové*...“ (ř. 61 P)

Při překladu jsem se držela poučky, již Šticha uvádí dále: „co v německé větě může stát na začátku, musí ve větě české stát na konci“³³⁾ a „scénickou kulisu“ uvádím na začátku.

K opačnému přesunu podmětu na začátek věty došlo v následujícím případě:

„Anders war dagegen die *Situation bei den Serben*.“ (ř. 105 O)

„*Situace u Srbů* byla oproti tomu jiná.“ (ř. 61 P)

K přesunu rozsáhlejších větných částí jsem přistoupila např. u těchto větných celků:

„*Wie in Byzanz üblich*, konnte Dušan jetzt die Kaiserkrone aus den Händen eines eigenen Patriarchen empfangen.“ (ř. 132–133 O)

„Dušan mohl nyní přijmout císařskou korunu z rukou vlastního patriarchy, *jak bylo v Byzanci zvykem*.“ (ř. 78–79 P)

„*Aufgrund der Frontstellung des kroatischen Katholizismus und der verbreiteten Vorpostenideologie* sahen viele kroatische Kleriker die Rückführung der ‚getrennten Brüder‘ in die römische Kirche tatsächlich als wichtige Aufgabe an.“ (ř. 386–388 O)

„Mnozí chorvatští duchovní skutečně považovali navrácení „odloučených bratří“ do římské církve za důležitý úkol. *Opírali se přitom o rozšířenou ideologii „předsunuté hlídky“ a představu, jak chorvatský katolicismus „čelil nepříteli“.*“ (ř. 215–218 P)

5.3.3 Překlad přívlastků

5.3.3.1 Překlad složených anteponovaných přívlastků

V textu se vyskytuje řada anteponovaných přívlastků, což je pro odborný styl typické. V češtině však tyto konstrukce obvykle znějí velmi nepřírodně, a proto bylo třeba je rozvolnit či alespoň přesunout do postpozice.

Především z důvodu délky celého souvětí a přehlednosti jsem k rozvolnění přistoupila v případě „... konterte (...) mit *alten, größtenteils auf die Zeit vor der Kirchenspaltung 1054 zurückgehenden ostkirchlichen Positionen über filioque, Azymen, Fegefeuer, eucharistische Traditionen, unbefleckte Empfängnis und natürlich den päpstlichen Primat.*“ (ř. 376–379 O). Zde jsem informace obsažené v anteponovaném přívlastku vyjádřila v samostatné větě hlavní, která následuje za uváděným výčtem: „odpověděl (...) postoji východní církve k *filioque*, nekvašeným chlebům (azymám), očištcí, eucharistickým tradicím, neposkvrněnému početí a samozřejmě k papežskému primátu. *Tyto staré postoje z velké části vycházely z doby před církevním schizmatem r. 1054.*“ (ř. 208–210 P)

Na jiných místech byl anteponovaný přívlastek nahrazen větou vedlejší přívlastkovou:

„... *der im muslimisch und orthodox dominierten Bosnien-Herzegowina tatsächlich als Zentrum nationaler Identitätsbildung fungierte.*“ (ř. 76–77 O)

„...který skutečně sloužil jako centrum utváření národní identity v Bosně a Hercegovině, *kde dominoval islám a pravoslaví.*“ (ř. 40–41 P)

V případě přívlastku „*die unter osmanischer Herrschaft intellektuell verarmte orthodoxe Kirche*“ (ř. 536–537 O) jsem se pro větu vedlejší rozhodla především z důvodu charakteru spojení „*intellektuell verarmt*“, které přeložila za využití verbalizace: „pravoslavná církev, *jež pod osmanskou nadvládou intelektuálně strádala*“ (ř. 289–290 P).

Některé anteponované přívlastky bylo možné bez velkých změn převést do postpozice:

„*bei denen sich das Streben (...) auf eine nichtimperiale, als benachteiligt empfundene Glaubensgemeinschaft stützte*“ (ř. 45–47 O)

„*u nichž se snaha (...) opírala o neimperální náboženské společenství, pociťované jako znevýhodněné*“ (ř. 31–32 P).

5.3.3.2 Přesun postponovaného přívlastku do antepozice

I když je mnohem běžnější posouvat německé anteponované přívlastky do postpozice (případně je převádět na vedlejší věty), vyskytl se v textu i opačný případ: postponed přívlastek byl v překladu přesunut do antepozice.

„...auf Betreiben Mehmed Sokollis, *eines Großwesirs serbischer Abstammung*, zustande gekommen war“ (ř. 166–168 O)

„...bylo provedeno *velkovezírem srbského původu Mehmedem Sokolovićem*...“ (ř. 95–96 P)

5.3.3.3 Překlad přívlastku neshodného přívlastkem shodným

V textu se objevilo několik případů, kdy bylo vhodné převést původní přívlastek neshodný na přívlastek shodný: *der Nachbar im Norden* = *severní soused*, *die Brüder aus Thessaloniki* = *soluňští bratři*, *das Patriarchat von Peč* = *pečský patriarchát*, *der Bischof von Zagreb* = *záhřebský biskup*. Takto jsem postupovala i u apoziční konstrukce *Schüler Methods* = *Metodějovi žáci*.

5.3.4 Rozklad souvětí na kratší celky

Jak jsem již uvedla v překladatelské analýze, výchozí text obsahuje řadu komplexních a často poměrně komplikovaných souvětí, která často obsahují rozvité přívlastky či infinitivní vazby. Proto jsem se v řadě případů pro lepší srozumitelnost snažila tato dlouhá souvětí rozložit do kratších celků:

„*Die Serben entwickelten sich sowohl in der katholischen Habsburgermonarchie als auch – eingeschränkt – im Osmanischen Reich als ‚Konfessionsnationalität‘, wogegen das katholische Kroatentum im katholischen Habsburgerstaat keine eigene kirchliche Organisationsstruktur zur Verfügung stand, die der (proto-)nationalen Integration hätte dienen können.*“ (ř. 55–59 O)

„*Srbové se vyvíjeli jak v katolické habsburské monarchii, tak (omezeně) v osmanské říši jako „konfesní národnost“.* *Oproti tomu katolické chorvatství v katolickém habsburském státě nedisponovalo žádnou vlastní organizační strukturou, která mohla sloužit (proto)národní integraci.*“ (ř. 37–40 P)

„*Sowohl in der serbischen als auch in der kroatischen nationalen ‚Wiedergeburt‘ spielte die Berufung auf mittelalterliche Königreiche eine zentrale Rolle; die Serben konstruierten eine Kontinuität zwischen ihren aktuellen nationalen Bestrebungen und dem orthodoxen Königreich unter den Nemanjiden-Dynastie, welches zu Beginn des 13. Jahrhunderts, noch vor den osmanischen Eroberungen, in Territorien widerstreitender Adelsclans zerfallen war.*“ (ř. 78–84 O)

„*Jak v srbském, tak v chorvatském národním obrození hrálo ústřední roli odvolávání ke středověkým královstvím.* *Srbové konstruovali návaznost mezi aktuálními národními snahami a pravoslavným královstvím pod vládou dynastie Nemanjićů, které vzkvétalo na počátku 13. století a v polovině 14. století, ještě před dobytím Osmany, se rozpadlo na území znesvářených šlechtických rodů.*“ (ř. 42–45 P)

„Hier war der Katholizismus eine Minderheitsreligion in einer islamischen Ordnung; und trotz aller Versuche der bis Ende des 18. Jahrhunderts privilegierten orthodoxen Kirche, sich die Katholiken einzuverleiben, hatten sie ihre eigene, von Franziskanern geleitete Kirchenorganisation.“

(ř. 291–294 O)

„Zde bylo katolictví menšinovým náboženstvím v islámském zřízení. I když se pravoslavná církev, do konce 18. století privilegovaná, pokoušela katolíky inkorporovat, měli vlastní církevní organizaci řízenou františkány.“ (ř. 160–162 P)

Rozkladem dalších souvětí a jeho důvody se zabývám podrobněji v odstavcích 5.3.3.1 Překlad složených anteponovaných přívlastků a 5.3.6 Rozvolnění a zjednodušení nominálních konstrukcí. Jedná se o souvětí *„Auf Strossmayers Ansicht, es gäbe zwischen Orthodoxie und Katholizismus keine dogmatischen Differenzen, konterte Nikodim Milaš mit alten, größtenteils auf die Zeit vor der Kirchenspaltung 1054 zurückgehenden ostkirchlichen Positionen über filioque, Azymen, Fegefeuer, eucharistische Traditionen, unbefleckte Empfängnis und natürlich den päpstlichen Primat.“* (ř. 375–379 O) a *„Aufgrund der ‚Frontstellung‘ des kroatischen Katholizismus und der verbreiteten Vorpostenideologie sahen viele kroatische Kleriker die Rückführung der ‚getrennten Brüder‘ in die römische Kirche tatsächlich als wichtige Aufgabe an.“* (ř. 386–388 O).

5.3.5 Spojování vět do souvětí

V předchozím bodě uvádím případy, kdy bylo vhodné původní rozsáhlé souvětí v češtině rozdělit na více vět. Následujícím příkladem bych chtěla ilustrovat, že jsem ojediněle postupovala i opačným způsobem:

„Nach der osmanischen Eroberung wurde das Patriarchat von Peć zwar 1459 aufgelöst und die serbische Kirche dem griechischen Erzbisum Ohrid und damit indirekt dem ökumenischen Patriarchen in Konstantinopel unterstellt. Aber massive Gräzisierung fand zu dieser Zeit, im Gegensatz zur phanariotischen Periode des 18. Jahrhunderts, nicht statt.“ (ř. 137–141 O)
„Po osmanském dobytí byl sice pečský patriarchát roku 1459 zrušen a srbská církev podřízena řeckému arcibiskupství Ochrid a tím nepřímě ekumenickému patriarchovi v Konstantinopoli, ale na rozdíl od fanariotského období 18. století nedošlo v této době k masivní grecizaci.“ (ř. 82–84 P)

5.3.6 Rozvolnění a zjednodušení nominálních konstrukcí

Jak je u německých textů obvyklé, vyskytla se i zde řada nominálních konstrukcí, které jsem v češtině vyjádřila slovesně či zjednodušila.

Určitý formulační problém představovaly vazby s výrazy *Verband/Verbund*, vztahující se k územním celkům. Nakonec jsem v těchto případech použila tři různá řešení: jednou jsem tento výraz úplně vynechala, podruhé jsem ho přeložila poněkud volněji a ve třetím případě jsem sáhla k doslovnému překladu slova *Verbund* = *svazek*.

„... gehörte damit zum *Verband* des erneuerten Patriarchats“ (ř. 194–195 O)

„...tak patřila k obnovenému patriarchátu“ (ř. 371 P)

„Im *Verbund* des Erzbistums Ohrid verblieben die Territorien...“ (ř. 190–191 O)

„Území (...) zůstala *součástí* arcibiskupství Ochrid.“ (ř. 368 P)

„In dem Moment, als sich Serbien aus dem *Verbund* des Osmanischen Reichs löst...“ (ř. 602–603 O)

„Ve chvíli, kdy se Srbsko uvolňuje ze *svazku* osmanské říše...“ (ř. 332 P)

V dalších případech jsem nominální konstrukce verbalizovala:

„die Bemühungen der kirchlichen Hierarchien um ‚*Durchkonfessionalisierung*‘ der eigenen Herde“ (ř. 521–522 O)

„snahy církevních hierarchií ‚*zkonfessionalizovat*‘ vlastní stádo“ (ř. 442 P)

„in *Ermangelung* eines Thronfolgers“ (ř. 86 O)

„a protože *nemělo* následníka trůnu“ (ř. 47 P)

„Denn aufgrund des sozialen wie kulturellen *Gefälles zu* Zivilkroatien...“ (ř. 296–297 O)

„Protože Bosna a Hercegovina sociálně a kulturně *tíhla* k Civilnímu Chorvatsku...“ (ř. 163–164 P)

Pro vypuštění nominální konstrukce a přeformulování celého spojení jsem se rozhodla v případě „... *auf Betreiben* Mehmed Sokollis (...) zustande gekommen war“ (ř. 166–168 O)

„bylo provedeno (...) Mehmedem Sokolovićem“ (ř. 95–96 P).

Specifickým problémem bylo spojení ‚*Frontstellung*‘ des kroatischen Katholizismus, u něž bylo nejen poměrně náročné pochopit, co jím autor vlastně zamýšlel, ale také ho následně převést do češtiny a vhodně zakomponovat do celé věty. Výraz ‚*Frontstellung*‘ jsem nakonec vyjádřila slovesně a z konstrukce ‚*Aufgrund*...‘ jsem vytvořila samostatnou větu: ‚*Aufgrund der ‚Frontstellung‘ des kroatischen Katholizismus und der verbreiteten Vorpostenideologie* sahen viele kroatische Kleriker die Rückführung der ‚getrennten Brüder‘ in die römische Kirche tatsächlich als wichtige Aufgabe an.“ (ř. 386–388 O)

„Mnozí chorvatští duchovní skutečně považovali navrácení ‚odloučených bratří‘ do římské církve za důležitý úkol. *Opírali se přitom o rozšířenou ideologii ‚předsunuté hlídky‘ a představu, jak chorvatský katolicismus ‚čelil nepříteli‘.*“ (ř. 215–218 P)

5.3.7 Interpunkce

Ve výchozím textu se poměrně často setkáme s dvojtečkou, středníkem, méně s pomlčkami.

Vzhledem k tomu, že užívání dvojtečky je v němčině vyšší než v češtině, snažila jsem se její výskyt omezit a nahradit ji např. rozdělením celého souvětí do dvou vět:

„*Bei aller Offenheit für das orthodoxe Erbe verblieb die kyrillomethodianische Idee des 19. Jahrhunderts allerdings im weiteren Rahmen katholischer Unionsvorstellungen: Man gestand den*

„getrennten Brüdern“ zwar den wahren Glauben, aber keineswegs die wahre Kirche zu, die es nur in Einheit mit dem Papst geben könne.“ (ř. 336–339 O)

„Při vší otevřenosti k pravoslavnému dědictví ovšem cyrilometodějská myšlenka 19. století zůstala v širším rámci katolických představ o unii...„Odloučeným bratrům“ sice přiznávala pravou víru, ale v žádném případě pravou církev, která mohla být pouze v jednotě s papežem.“ (ř. 187–189 P)

Dvojtečka byla ponechána v případech, kdy předchází výčtu či přímé citaci:

„Hier entstanden die Nationen im Wesentlichen innerhalb der multikonfessionellen und polyethnischen Imperien; der Habsburgermonarchie, des russischen und des Osmanischen Reichs.“ (ř. 35–37 O)

„Obecně vzato zde národy vznikaly v rámci multikonfesionálních a mnohonárodnostních impérií; habsburské monarchie, ruské a osmanské říše.“ (ř. 24–25 P)

„Peter F. Sugar hat 1989 auf ein bemerkenswertes Paradoxon hingewiesen; „Nationalism is the tradition or ideology which created the greatest difficulties...“ (ř. 3–4 O)

„Peter F. Sugar roku 1989 poukázal na pozoruhodný paradox; „Nacionalismus je tou tradicí či ideologií, jež způsobila největší obtíže...“ (ř. 3–4 P)

V následujícím případě jsem dvojtečku nahradila středníkem: *„Dies sei aber nicht eingetreten; Die orthodoxen Kirchen, so Sugar, hätten den symbolischen und institutionellen Vorteil ihrer autokephalen Struktur nicht nutzen können...“ (ř. 9–11 O)*

„K tomu však nedošlo; pravoslavné církve podle Sugara nedokázaly využít symbolickou a institucionální výhodu své autokefální struktury...“ (ř. 7–8 P)

Snažila jsem se však vyhybat i užívání středníku. Zde jsem raději celé souvětí rozdělila do dvou vět a nahradila středník tečkou: *„So sei es tatsächlich die katholische Kirche gewesen, welche die stärksten nationalen Mobilisierungen im Sozialismus zustande gebracht hätte; als Paradebeispiel führt Sugar Polen an.“ (ř. 18–20 O)*

„Proto právě katolická církev dokázala zmobilizovat nejsilnější národní hnutí v socialistických zemích. Jako ukázkový příklad Sugar uvádí Polsko.“ (ř. 13–15 P)

„Sie argumentierten, Kyrill und Method seien zwar Griechen gewesen, hätten aber noch vor der Kirchenspaltung von 1054 gewirkt; außerdem beriefen sich die kroatischen Kyrillomethodianer auf die Kontakte der Slawenapostel zum Papst, der ihre Mission im großmährischen Reich gegen die Angriffe der deutschen Geistlichkeit verteidigt hatte.“ (ř. 326–331 O)

„Argumentovali tím, že Cyril a Metoděj byli sice Řekové, ale působili ještě před církevním schizmatem r. 1054. Kromě toho se chorvatští cyrilometodějci odvolávali na kontakty slovanských apoštolů s papežem, jenž hájil jejich misii ve velkomoravské říši proti útokům německého duchovenstva.“ (ř. 180–183 P)

Autor poměrně často využívá i pomlček. Na následujících příkladech ukazují různé druhy jejich nahrazení:

Přeformulování a nahrazení čárkou:

„Der Konflikt zwischen Welt- und Ordensklerus wurde hier nicht vom serbisch-kroatischen Gegensatz verstärkt, sondern blieb – wenn auch heftiger – innerkirchlicher Streit.“ (ř. 308–310 O)

„Konflikt mezi světským a řádovým duchovenstvem zde nebyl posilován rozporem mezi Srby a Chorvaty, ale zůstal sporem uvnitř církve, i když bouřlivým.“ (ř. 171–173 P)

Nahrazení závorkami:

„Die Serben entwickelten sich sowohl in der katholischen Habsburgermonarchie als auch – eingeschränkt – im Osmanischen Reich als ‚Konfessionsnationalität‘...“ (ř. 55–56 O)

„Srbové se vyvíjeli jak v katolické habsburské monarchii, tak (omezeně) v osmanské říši jako „konfesní národnost“.“ (ř. 37–38 P)

Vynechání:

„Was die Rolle der Kirchen betrifft, gab es unter den werdenden Nationen – stark vereinfacht gesprochen – drei Typen:“ (ř. 37–38 O)

„Co se týče role církví, mezi vznikajícími národy se velmi zjednodušeně řečeno vyskytovaly tři typy:“ (ř. 25–26 P)

V některých případech jsem se rozhodla pomlčky ponechat:

„Die serbische wie die kroatische Nationalbewegung des 19. Jahrhunderts ähneln sich zwar darin, dass beide zwischen verschiedenen Konzeptionen oszillieren – die kroatische zwischen dem sprachzentrierten Illyrismus, der Staatsrechtsideologie und dem ‚katholischen Kroatentum‘, die serbische zwischen dem Sprachnationalismus Vuk Karadžićs und dem ‚orthodoxen Serbentum‘.“ (ř. 48–52 O)

„Srbské i chorvatské národní hnutí 19. století se podobala v tom, že obě oscilovala mezi různými koncepcemi – chorvatské mezi jazykově zaměřeným ilyrismem, ideologií státního práva a „katolickým chorvatstvím“, srbské mezi jazykovým nacionalismem Vuka Karadžiće a „pravoslavným srbstvím“.“ (ř. 33–36 P)

„... wurden aber im ‚Unabhängigen Staat Kroatien‘ zwischen 1941 und 1945 – auch von Draganović selber – zur Rechtfertigung der ‚Rekatholisierung‘ missbraucht.“ (ř. 200–201 O)

„... byly však za Nezávislého státu Chorvatsko mezi lety 1941 a 1945 – i Draganovićem samotným – zneužívány k ospravedlňování rekatolizace.“ (ř. 376–377 P).

5.3.8 Suprasegmentální jevy

Jak bylo zmíněno výše, autor užívá uvozovky dvojího typu – jednoduché a dvojité. Jednoduché uvozovky typu ‚ byly v překladu buď nahrazeny v češtině obvyklými dvojitými uvozovkami „“, nebo vynechány – především tam, kde by si je vzhledem k odlišným konvencím v češtině a němčině mohl český recipient vykládat zavádějícím způsobem. To se vztahuje např. na výraz *die nationale ‚Wiedergeburt‘* = národní obrození. V češtině se jedná o termín zcela běžný; naopak s uvozovkami by mohl budit spíše ironický dojem (což zjevně není záměrem autora).

Uvozovky byly rovněž vynechány např. u výrazu *Nezávislý stát Chorvatsko*. Jedná se o zcela běžný historický termín, u něž jsou v českém textu uvozovky zcela zbytečné.

Na jiných místech byly oproti tomu uvozovky přidány, např. u autora „kvazitermínu“ *Schutzwallideologie / Vorpostenideologie* = ideologie „ochranného valu“ / ideologie „předsunutě hlídky“.

5.4 Stylistická rovina

V textu jsem narazila na dva drobné překlepy, které ovšem nijak nebrání pochopení:

„*Die Erzbischöfe...*“ (ř. 281 O)

„...*der serbisch Innenminister Ilija Garašanin...*“ (ř. 304 O)

Za závažnější nedostatek bych považovala autorovu jistou stylistickou neobratnost. Toto opakování slov jsem se v překladu snažila odstranit využitím synonymních vyjádření:

„*Hier soll es vor allem darum gehen, Sugars These am Beispiel der serbischen Orthodoxie und des kroatischen Katholizismus zu illustrieren, **aber auch** zu verifizieren. Gezeigt wird die frühe und enorme politische Bedeutung der SOK für die Genese des serbischen Staates und der serbischen Nation, **aber auch** die strukturellen Schwächen der Kirche und ihre politische Manipulierbarkeit.*“ (ř. 21–25 O)

„*Naším cílem je především ilustrovat Sugarovu tezi na příkladu srbského pravoslavlí a chorvatského katolicismu, **a rovněž** ji vůbec ověřit. Ukážeme si raný a značný politický význam srbské pravoslavné církve pro zrod srbského státu a srbského národa, **ale také** její strukturální slabiny a politickou manipulovatelnost.*“ (ř. 16–19 P)

„*Da Schüler Methods **auch** in Kroatien wirkten, verbreitete sich die Glagoljica dort weiter als in anderen slawischen, **auch** orthodoxen Gebieten.*“ (ř. 271–273 O)

„*Protože Metodějovi žáci působili **těž** v Chorvatsku, rozšířila se tam hlaholice více než v jiných slovanských oblastech, **i** pravoslavných.*“ (ř. 152–153 P)

„*Nur im bis 1878 osmanisch **beherrschten** Bosnien-Herzegowina **herrschten** günstigere Bedingungen...*“ (ř. 289–290 O)

„*Jen v Bosně a Hercegovině, až do roku 1878 **ovládané** Osmany, **panovaly** příhodnější podmínky...*“ (ř. 159 P)

„*In dieses Bild fügen sich vor allem die **Gebiete**, die von den Osmanen unmittelbar (Serbien, Bosnien-Herzegowina) oder mittelbar (Montenegro) beherrscht wurden. Auf habsburgischen **Gebiet**...*“ (ř. 458–460 O)

„*Do tohoto obrazu spadají především **oblasti**, které byly přímo (Srbsko, Bosna a Hercegovina) či zprostředkovaně (Černá Hora) ovládány Osmany. Na habsburském **území**...*“ (ř. 253–254 P)

„Diese **ethnisch** heterogene, neben Slawen auch aus orthodoxen Vlachen bestehende Bevölkerung wurde erst durch das Zusammenspiel nationalpolitisch aktiven Laien mit der Kirche **ethnisch** homogenisiert und serbisiert.“ (ř. 229–231 O)

„Toto **národnostně** heterogenní obyvatelstvo, které se vedle Slovanů skládalo také z pravoslavných Vlachů, se **etnicky** homogenizovalo a srbizovalo až společným působením národněpoliticky činných laiků a církve.“ (ř. 125–127 P)

„Über weitere Strecken waren die Patriarchen **auch** dazu ermächtigt, **auch** von den bosnisch-herzegowinischen Katholiken, die zu ihrem Jurisdiktionsgebiet gehörten, Abgaben einzusammeln.“ (ř. 182–184 O)

„Nadto byli patriarchové **rovněž** oprávněni vybírat poplatky **i** od bosenskohercegovských katolíků, kteří náleželi k oblasti jejich jurisdikce.“ (ř. 106–107 P).

V překladu jsem se také snažila vyhnout redundantním vyjádřením, která jsou v originále vyjádřena synonymními výrazy, z nichž je jeden německého a druhý cizího původu:

kirchlich / ekklesial:

„die *ekklesiale* Eingliederung der Orthodoxen in die katholische *Kirche*“ (ř. 385–386 O) = „ ~~církevní~~ začlenění pravoslavných věřících do katolické *církve*“ (ř. 215 P)

sozial / gesellschaftlich:

„wogegen ihre orthodoxen Kollegen ein weniger von ihrer *sozialen* Umgebung unterscheidbares *gesellschaftliches* Segment bildeten“ (ř. 476–478 O) = „na rozdíl od svých pravoslavných kolegů, kteří se jako *společenský* segment méně lišili od svého ~~sociálního~~ okolí“ (ř. 265–266).

6 Typologie překladatelských posunů

Edita Gromová označuje překladatelské posuny za „změny, které vznikají v procesu překládání jako výsledek interpretace překladatele“³⁴). Podle Antona Popoviče existující rozdíly mezi strukturou výchozího a cílového jazyka vyvolávají nutnost posunů na jazykové i tematické rovině překladu (stylistické posuny).³⁵

6.1 Překladatelské posuny podle Popoviče

Popovič dělí předkladatelské posuny do čtyř typů:

1) Konstitutivní posun

Jedná se o „nevyhnutelný posun, k němuž dochází v důsledku rozdílů mezi dvěma poetikami a dvěma styly originálu a překladu. Chápe se jako funkční a objektivní a je odůvodnitelný výstavbou, jazykovou a stylistickou normou výchozího a cílového jazyka.“³⁶

Konstitutivními posuny se zde nebudu zabývat podrobněji, protože vycházejí z rozdílů mezi odlišnými jazykovými systémy a v překladu k nim dochází prakticky na každém řádku. Za konstitutivní posun bych mohla označit např. nahrazení německého pasiva (oddíl 5.3.1), rozklad kompozit (oddíl 5.1.5), rozvolňování složených anteponovaných přívlasků (oddíl 5.3.3.1) či nominálních konstrukcí (oddíl 5.3.6).

2) Individuální posun

Individuální posun je projevem „individuálních sklonů překladatele, určité překladatelské metody, stereotypností překladatelských řešení a uplatňováním tvořivého subjektu. Jedná se o vědomý posun, který vyplývá z idiolektu překladatele, ze systému jeho překladatelských řešení a metody, z náhledu a pojmání originálního díla a v nemalé míře z překladatelské zkušenosti a praxe. Jako systém odchylek od originálu je projevem překladatelské poetiky.“³⁷) „Některé druhy individuálního posunu se přiklánějí k pólu konstitutivního posunu, což je odůvodněné stylistickým, sémantickým a estetickým pozadím a cílem literárního komunikátu.“³⁸

Za individuální posun na základě použité překladatelské metody považuji např. rozhodnutí pro vložení vnitřních vysvětlivek k málo známým církevním termínům (podrobněji v bodě 5.1.3) či vyložení některých nedořečených skutečností (viz dále bod 6.2).

3) Tematický posun

Tematický posun vzniká „náhradou reálií originálu prvky domácími. Tento postup favorizuje konotaci na úkor denotace.“³⁹) Popovič ve své Teorii uměleckého překladu také uvádí návrh Kathariny Reiss na typologii překladatelských změn na tematické rovině: aktualizace (*Zeitbezug*), lokalizace (*Ortbezug*) a adaptace (*Sachbezug*).⁴⁰

V případě tohoto překladu výchozí text popisuje události, které se už odehrály a měnit se nebudou, a proto nebylo třeba přistoupit k žádným aktualizacím. Autor zároveň např. nepoužívá srovnání s Německem, čímž jsem se vyhnula i změnám v lokalizaci.

Za jistý tematický posun, ke kterému při práci došlo, považuji např. překlad *Vordenker* = *obrozenec* (ř. 84 O; ř. 46 P). Čeština pro výraz *Vordenker* („člověk, který myslí dopředu“) nemá takto výstižný ekvivalent (v jiném kontextu by se dalo např. užít slovo „průkopník“, které se však zde nehodí), a proto jsem se na základě znalosti situace i s vědomím jistého posunu rozhodla pro výraz *obrozenec*, který byl pro označení popisované skutečnosti nejvhodnější.

4) Negativní posun

Negativní posun je „nesprávným řešením způsobeným nepochopením originálu. Může být motivován neznalostí jazyka nebo povrchní interpretací struktury originálu. Negativní posuny se v textu překladu projevují jako tzv. „překladařština“ či podinterpretování textu originálu (zanedbávání hloubkové struktury tématu).“⁴¹⁾

6.2 Překladařské posuny podle Levého – intelektualizace

Levý uvádí, že základní snahou překladatele je „dílo domácím čtenáři přetlumočit, tj. učinit mu je srozumitelným, podat mu je formou pro něho srozumitelnou. (...) Proto text nejen překládá, ale také vykládá, tj. zlogičťuje, dokresluje, intelektualizuje.“⁴²⁾

Na základě toho Levý vyděluje 3 typy intelektualizace:

- a) zlogičťování textu,
- b) vykládání nedořečeného,
- c) formální vyjadřování syntaktických vztahů.

Pro změny tohoto typu jsem se v překladu rozhodla právě z důvodu snazšího porozumění. Za zlogičtění textu považuji např. užití výrazu „*pak*“ ve větě „*Nemanjův mladší syn Rastko (...) pak roku 1219 u patriarchy v Nikaji vymůže zřízení vlastního pravoslavného arcibiskupství pro Srbsko.*“ (ř. 63–65 P). V originále se setkáme se slovem „*dagegen*“ („*Nemanjas jüngerer Sohn Rastko dagegen (...) erwirkt 1219 beim Patriarchen in Nicaea die Einrichtung eines eigenen orthodoxen Erzbistums für Serbien.*“; ř. 109–111 O), které je však spíše matoucí. Vztahuje se k předchozí větě „*Na počátku středověkého srbského státu stál otec a dva synové – velkožupan Štěpán Nemanja spojuje Rašku a Zetu (pozdější Černou Horu) do větší územní jednotky, jeho starší syn Štěpán Nemanjić je roku 1217 korunován prvním srbským králem.*“ Fakticky však v případě Štěpána Nemanjiće a jeho bratra Rastka (sv. Sávy) nešlo o žádné „protichůdné“ snahy, ale snahy se stejným cílem – povznesení prestiže Srbska – prováděné na různých polích.

Co se týče vykládání nedořečených informací, pro jednoznačné pochopení jsem přeložila výraz *Wehrbauer* jako „rolník s povinností bránit hranici“. Z důvodu lepší návaznosti jsem pak doplnila a rozšířila formulaci *Sava- und Kosovo-Kulten* na *kulty sv. Sávy a kosovské bitvy*. (Těmito příklady se zabývám podrobněji výše v oddíle 5.1.5.1 Kompozita substantivní).

7 Závěr

Cílem této bakalářské práce byl adekvátní překlad německého textu do českého jazyka a odborný komentář k němu. V komentáři jsem se snažila popsat nejvýznamnější problémy a posuny, které se při překladu objevily, a zdůvodnit jednotlivá překladatelská řešení.

Při samotném překladu byl největší důraz kladen na převod všech obsažených historických a církevních termínů. Snažila jsem se o to, aby byly přeloženy nejen věcně správně, ale i pochopitelně; zároveň jsem však nechtěla text zjednodušovat. Výsledkem celé práce měl být překlad, který je srozumitelný a adekvátní svému žánrovému zařazení do odborného stylu vědeckého (teoretického).

8 Poznámky

- 1) LEVÝ, 2012, s. 50–77.
- 2) VILIKOVSKÝ, 2002, s. 91.
- 3) NORD, 1995.
- 4) NORD, 1995, s. 41.
- 5) NORD, 1995, s. 49.
- 6) *Prof. Dr. Klaus Buchenau* [online]. Universität Regensburg. Dostupné z: <<http://www.uni-regensburg.de/philosophie-kunst-geschichte-gesellschaft/geschichte-suedost-osteuropa/mitarbeiter/prof-dr-buchenau/index.html>>.
- 7) NORD, 1995, s. 55–56.
- 8) ČECHOVÁ, 2008, r. 223.
- 9) Dostupné z: <http://books.google.cz/books/about/Orthodoxie_und_Katholizismus_in_Jugoslaw.html?id=hhqksdsWdKoC&redir_esc=y>.
- 10) ČECHOVÁ, 2008, s. 211.
- 11) MISTRÍK, 1997, s. 436.
- 12) ČECHOVÁ, 2008, s. 225.
- 13) ČECHOVÁ, 2000, s. 377.
- 14) GREPL a kol., 2008, s. 715
- 15) NORD, 1995, s. 41.
- 16) ŠESTÁK a kol., 2009, s. 380.
- 17) NORD, 1995, s. 122.
- 18) SCHMIDT 1971, 50 nach NORD, 1995, s. 117.
- 19) NORD, 1995, s. 117.
- 20) NORD, 1995, s. 118.
- 21) ČECHOVÁ, 2008, s. 208.
- 22) ČECHOVÁ, 2000, s. 53.
- 23) ČECHOVÁ, 2000, s. 53.
- 24) POPOVIČ, 1974, s. 280.
- 25) NORD, 1995, s. 5.
- 26) NORD, 1995, s. 8.
- 27) NORD, 1995, s. 9.
- 28) POPOVIČ, 1983, s. 173.
- 29) KNITTLOVÁ, 2010, s. 19.
- 30) ŠESTÁK a kol., 2009, s. 119–120.

- 31) Štícha, 2003, s. 497.
- 32) Štícha, 2003, s. 173.
- 33) Štícha, 2003, s. 174.
- 34) Gromová, 2009, s. 56.
- 35) Popovič, 1983, s. 195.
- 36) Popovič, 1983, s. 197.
- 37) Popovič, 1983, s. 198.
- 38) Popovič, 1983, s. 197.
- 39) Popovič, 1983, s. 201.
- 40) Popovič, 1974, s. 122
- 41) Popovič, 1983, s. 201.
- 42) Levý, 2012, s. 132.

9 Bibliografie

9.1 Primární literatura

BUCHENAU, Klaus. *Orthodoxie und Katholizismus in Jugoslawien 1945-1991: ein serbisch-kroatischer Vergleich*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2004, 484 s. ISBN 3-447-04847-6.

9.2 Sekundární literatura

9.2.1 Sekundární literatura translátologická a lingvistická

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 2. přeprac. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2000, 407 s. ISBN 80-85866-57-9.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.

GREPL, Miroslav, Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 799 s. ISBN 978-80-7106-980-5.

GROMOVÁ, Edita. *Úvod do translátologie*. [1. vyd.]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2009, 94 s. ISBN 978-80-8094-627-2.

KNITTLOVÁ, Dagmar, Bronislava GRYGOVÁ a Jitka ZEHNALOVÁ. *Překlad a překládání*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 291 s. ISBN 978-80-244-2428-6.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012, 367 s. ISBN 978-80-87561-15-7.

MISTRÍK, Jozef. *Štylistika*. 3. uprav. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997, 598 s. ISBN 80-08-02529-8.

NORD, Christiane. *Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 3. Aufl. Heidelberg: Groos, 1995, 284 s. ISBN 3-87276-649-x.

POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975, 293 s.

POPOVIČ, Anton. *Originál - preklad: interpretačná terminológia*. Vyd. 1. Bratislava: Tatran, 1983, 362 s.

ŠTÍCHA, František. *Česko-německá srovnávací gramatika*. 1. vyd. Praha: Argo, 2003, LIV, 842 s. ISBN 80-7203-503-7.

VILIKOVSKÝ, Ján. *Překlad jako tvorba*. Vyd. 1. Praha: Železný, 2002, 246 s. ISBN 80-237-3670-1.

9.2.2 Sekundární literatura tematicky odborná

HLADKÝ, Ladislav. *Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996, 216 s. ISBN 80-85765-61-6.

PELIKÁN, Jan. *Dějiny Srbska*. 2. dopl. a rozš. vyd. Praha: Lidové noviny, 2013, 677 s. ISBN 978-80-7422-217-7 (váz.)

RYCHLÍK, Jan a Milan PERENČEVIĆ. *Dějiny Chorvatska*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2007, 576 s. ISBN 978-80-7106-885-3.

ŠESTÁK, Miroslav. *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 758 s. ISBN 978-80-7106-375-9.

9.2.2.1 Internetové zdroje rešerší

Google [online]. Google Inc. 2012-2013 [cit. 2012-10-06–2013-07-20].

Dostupné z <<http://www.google.com/>>.

Prof. Dr. Klaus Buchenau [online]. [cit. 2013-07-10]. Universität Regensburg. Dostupné z:

<<http://www.uni-regensburg.de/philosophie-kunst-geschichte-gesellschaft/geschichte-suedost-osteuroopa/mitarbeiter/prof-dr-buchenau/index.html>>

9.3 Slovníky a jazykové příručky

FILIPEC, Josef, František DANEŠ a Františka HAVLOVÁ. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 2., opr. a dopl. Praha: Academia, 1994, dotisk 1998, 2000, 2001. 799 s. ISBN 80-200-0493-9.

PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Vyd. 1., dotisk. Praha: Academia, 2000, 834 s. ISBN 80-200-0982-5.

9.3.1 Internetové slovníky a jazykové příručky

DUDEN ONLINE [online]. 2012-2013 [cit. 2012-10-06–2013-07-20].

Dostupné z <<http://www.duden.de>>.

INTERNETOVÁ JAZYKOVÁ PŘÍRUČKA [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR.

2013 [cit. 2013-07-20–2013-08-10]. Dostupné z <<http://prirucka.ujc.cas.cz>> .

Seznam Slovník [online]. Seznam.cz, a.s. 2013 [cit. 2012-10-06–2013-07-20].

Dostupné z <<http://slovník.seznam.cz/>>.

Slovník [online]. Volný.cz. 2012-2013 [cit. 2012-10-06–2013-07-20].

Dostupné z <<http://web.volny.cz/vyhledavani/slovník/>>.

Český národní korpus - InterCorp. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. 2012-2013 [cit. 2012-10-06–2013-07-20]. Dostupné z <<http://korpus.cz/>>.

10 Přílohy

Příloha 1 – Výchozí text: BUCHENAU, Klaus. *Orthodoxie und Katholizismus in Jugoslawien 1945-1991: ein serbisch-kroatischer Vergleich*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2004, 484 s. ISBN 3-447-04847-6. Vybraná část: *Historische Einführung* (s. 39-54).